

Toimetuse:

K. Alasi, T. Erelt,
A. Ilus, H. Saluäär,
E. Silvet (peatoimetaja),
R. Sõlg, A. Vettik
(tegevtoimetaja)

Toimetuse aadress:

Tõnismägi 5a,
10119 Tallinn
Tel 620 8244, 620 8243

Väljaandja:

Juura, Õigusteabe AS
Pärnu mnt 67A,
10134 Tallinn
Tel 641 8519
Faks 641 8544
juura@as-juura.ee
www.as-juura.ee

Trükk: Stilett

ISSN 1406-7374

SISUKORD

KEELEPÄEV

Toimus X õiguskeelepäev	3
Inga Kukk. Õiguse ja halduse keel – seisund ja väljavaated	5
Priidu Pärna. Juristide ja lingvistide koostööst	13
Regina Narutiene. Leedu õiguskeele aktuaalseid probleeme	20
Juris Gromovs. Läti õigusterminoloogia väljatöötamine Euroopa Liiduga liitumise protsessis	26
Virgo Saarmets. Mõtteid õigusaktide eelnõude keeletoimetamisest ja seaduste arusaadavusest	32
Riigikogu keeletoimetajate selgitus	36

KEELETEAVE

Õigusaktide keeletoimetajate konkurs.	
Esimese vooru proovitööde analüüs	37
Tiiu Erelt. Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad	46

KEELEPÄEV

TOIMUS X ÕIGUSKEELEPÄEV

Justiitsministeeriumi ja Juristide Liidu korraldusel toimus k.a 4. detsembril Rahvusraamatukogu konverentsisaalis X õiguskeelepäev teemal “Õiguskeel eesti keele arengu strateegias”.

Päevakorras olid järgmised ettekanded.

Õiguse ja halduse keel – seisund ja väljavaated. Ettekandja Tartu ülikooli eesti keele õppetooli doktorant **Inga Kukk**.

Juristide ja lingvistide koostööst. Ettekandja Justiitsministeeriumi kantsler **Priidu Pärna**.

Leedu seaduskeele korralduse kogemusi. Ettekandja Leedu Seimi dokumentide osakonna peaspetsialist **Regina Narutiene**.

Läti seaduskeele korralduse kogemusi. Ettekandja Läti Eurointegratsiooni Büroo valdkonnapoliitika osakonna asejuhataja **Juris Gromovs**.

Keelepäeva oli tulnud tervitama justiitsminister **Märt Rask**, kes toonitas taas kõrge keelekultuuri olulisust seaduste kirjutamisel ning soovis juristidele ja lingvistidele edu koostöö jätkamisel.

Eelnenud keelepäevadele tegi keelepäeva juhataja asekancler **Julia Laffranque** oma avasõnas põgusa juubelipuhuse tagasivaate, kus ütles järgmist:

Kui 1995. aasta 26. oktoobril Eesti Keele Instituudi saali esimesele õiguskeelepäevale koguneti, ei teatud veel, et sellest üritusest saab alguse aastatepikkune traditsioon. Sest on ju igasuguseid -päevi, konverentse, sümposioone ja muid diskussiooniüritusi rohkem kui küllaga. Õiguskeelepäev aga on ajapikku kogunud ja koondanud asjahuvilisi, kes tulevad igal aastal detsembri alguses siia, Rahvusraamatukogu konverentsisaali, et arutada õiguskeele põletavaid probleeme ja leida neile lahendusi.

Kui esimesel keelepäeval seati sihte, tegeldi õigus- ja seaduskeele mõistetega ning püüti selgeks rääkida keele arengusuunad, siis teisel keelepäeval 8. mail 1996 Tartus oldi juba konkreetsem: kõneldi kindlatest terminitest, eesti keele õpetamisest TÜ juurailiõpilastele ning ladina keelest kui õiguskeele alusest. Kolmandal keelepäeval 1. detsembril 1996

KEELEPÄEV

Tallinnas oli põhirõhk keeleküsimustel. Kõneldi nominaalstiilist, aape- ja mõttetõlkest ning põhiseaduse keelekasutusest. Neljandal keelepäeval 1. detsembril 1997 Tallinnas oli vaatluse all kohtudokumentide keel, seaduste tõlkekarid, seaduskeele ja loogika ning seaduskeele ja õiguse vahekorrad. Kõneldi ka õiguskeele õpetamisest Õigusinstituudis. Viiendal keelepäeval 5. mail 1998 Tartus vaeti õigusterminite seletussõnaraamatu koostamise ideid ja kuulati ettekannet TÜ juuratudengite keeleoskusest. Kuues keelepäev 1. detsembril 1998 Tallinnas oli täielikult pühendatud euroaktide tõlkimise asjaoludele. Seitsmendal keelepäeval 2. detsembril 1999 Tallinnas olid kõne all õigusterminoloogia päevaprobleemid ja kitsaskohad ning õigustloovate aktide keelekasutuse õiguslik reguleerimine. Kaheksandal keelepäeval 8. detsembril 2000 Tallinnas väideldi tuluselt seaduste üldarusaadavuse tagamise viiside ja võimaluste üle. Üheksandal keelepäeval, mis toimus 12. detsembril 2001 Tallinnas, võib nimetada rahvusvaheliseks. Teema oli "Seaduskeele probleeme meil ja mujal". Sõna "mujal" all mõeldi Saksamaad ja Soomet. Saksamaalt oli esinema kutsutud Hamburgi ülikooli võrdleva keeleteaduse professor Els Oksaar, Soomet esindas Kodumaa Keelte Uurimiskeskuse teadur Jussi Kallio.

Tänane õiguskeelepäev on kümnes, seega tähistame väikest juubelit. See keelepäev on ka rahvusvaheline, sest meile on tulnud külla Läti ja Leedu kolleegid, õiguskeele korraldajad. Nagu eelmistel keelepäevadel tuleb tänagi jutuks õiguskeele seisund ja probleemid, kuid seekord on taustaks Tartu Ülikooli teaduri Inga Kuke keelestrateegiline uuring. Ilmselt saame kasulikke kogemusi ka naabritelt Lätist ja Leedust.

Järgnesid ettekanded, mille täistekstid on esitatud selles numbris.

Pärast vaheaega toimus elav mõttevahetus keeleelu valupunktide üle. **Heido Ots** muretses Äripäeva lisas ilmuvate kirjaoskamatult koostatud ametlike teadaannete¹ pärast. Tunti huvi selle vastu, mis on saanud seaduste arusaadavuse seaduse eelnõust (**Elsa Pajumaa, Heido Ots**). Asja selgitas **Raigo Sõlg**, kes leidis, et niisuguse seaduse järele ei ole vajadust, sest kõike seda saab reguleerida normitehnika eeskirjaabil. Tartu Ülikooli emeriitprofessor **Eduard Vääri** küsis, missugused volitused on Riigikogu keeleteoimetajatel. Selle kohta leiati Riigikogu Kantselei keeleteoimetajate selgituse leheküljel 36. Pikema sõnavõtuga astus üles **Virgo Saarmets**, kes jagas kuulajatega oma tähelepanekuid eelnõude keeleteoimetamise ja seaduste arusaadavuse kohta (vt lk 32-35).

Keelepäev oli rahvarohke (üle 100 osavõtja) ja läks igati korda.

¹ Nüüdseks on saadetud Riigikantseleile ja Äripäeva toimetusele keelepäevaliste nimel tehtud pöördumine. Selles tehakse ettepanek jälgida, et teadaannete tekstid vastaksid ametliku teksti kohta kehtestatud nõuetele. Justiitsministeeriumil on lähemal ajal kavas nõudeid täpsustada ja ühtlustada ning teha teatavaks oma allasutustele.

KEELEPÄEV

ÕIGUSE JA HALDUSE KEEL¹ – SEISUND JA VÄLJAVAATED

Õiguse ja halduse keele uuring

Haridusministeerium koostab “Eesti keele arendamise strateegiat (2004–2010)”, mis hõlmab kolme valdkonda: eesti kirjakeel, eesti keele allkeeled ning eesti keel teiste keelte kontekstis. Strateegias esitatakse eesti keele praeguse seisundi kirjeldus ja eesmärk 2010. aastaks ning kavandatakse keelelised, õiguslikud, majanduslikud ja muud vahendid soovitava seisundi saavutamiseks. Strateegia peab valmima 2003. aasta lõpuks ning selle koostamist kureerib Eesti keelenõukogu.

Et eesti rahvas ja selle valitud esindajad mõjutavad eesti keele arengut otseselt ja kaudselt, tuleb strateegia keelenõukogu arvates panna rahvaarutelule ning taotleda selle arutamist ja heakskiitmist Riigikogus. Praegu ei ole veel selge, milliseks kujuneb dokumendi staatus, aga loodetavasti saab see üheks alusdokumendiks, mis mõjutab eelarve kavandamist ja õigusloomet.

Strateegia kirjakeelt käsitlevas osas esitatakse juhtnõõrid eesti keele uurimiseks ja korraldamiseks ning keele kasutusvaldkondade arendamiseks. Et eesti keele arendamise strateegilisi eesmärke saab määrata ainult keele nüüdisaegsest seisundist lähtuvalt, käivitati 2001. aasta kevadel eesti kirjakeele seisundi uuring. Selle tegemiseks kutsuti kokku töörühm Tallinna Pedagoogikaülikooli, Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi keeleinimestest. Kirjakeele seisundit vaadeldi järgmiste valdkondade kaupa: õigus ja haldus, teadus ja kõrgharidus, kool, ajakirjandus ja meelelahutus, infotehnoloogia, pangandus, reklaam ja avalikud kohad. Seisundiuringud peavad valmima 2002. aasta lõpuks.

Valdkondade uurimiseks oli ette antud struktuur – teemad, mida uuringus tuleks käsitleda. Valdkonna spetsiifika sõltuvalt muutusid need pisut ning õiguse ja halduse valdkonnas kujunesid lõpuks välja järgmiselt:

1. Valdkonna keelekasutuse spetsiifika
2. Õigusaktide seos valdkonna keelekasutusega
3. Keelehoiu vajadus ja keeletugi
4. Tekstiloometavad ja keelehoiakud
5. Valdkonna keele kirjeldus
6. Valdkonna mõjukeeled
7. Koolitus ja täiendusõpe
8. Kokkuvõte, järeldused ja soovitused

¹ **Õiguse ja halduse keel.** Autor tarvitab seda sõnauhendit eristamaks õiguskeele kasutusvaldkondi: õiguse keele all mõeldakse õigusaktide keelt, halduse keele all haldusaktide oma.

KEELEPÄEV

Valdkonna keelehoiu vajadus

Õigusakte, haldus- või kohtudokumente ei koostata üksnes riigiametnike, juristide või kohtunike jaoks. Ka kodanikel peab olema võimalus oma õigusi kaitsta. Õigusakti keelekujust sõltub selle informatiivsus ja rakendatavus. Seaduskeele puhul ei saa vormi ja sisu eristada. Puudujäägid õigusakti vormistuses, sõnastuses või terminoloogias vähendavad akti informatiivsust ja rakendatavust.

Vähem on pööratud tähelepanu haldusaktide keelele, eriti sellele, kuidas ametiasutused inimestega suhtlevad. Seaduste hulk on haldusdokumentide hulgast väiksem. Haldustekstide abil viiakse ellu õigusaktidega kindlaksmääratud võimalused või reguleeritakse neid konkreetsemal tasandil. Haldustekstide koostajad – ametnikud, kohtunikud ja notarid – vahendavad seadusi inimestele ning seepärast ei tohiks haldusdokumendi keel olla vähem reguleeritud ja valvatud kui õigusaktide keel. Haldusdokument ei tohiks olla õigusakti viletsama kvaliteediga koopia, vaid olemuslikult teistsugune: adressaati arvestades peaks see olema diferentseeritud ja üldkeelsem.

Õigus- ja haldusaktide keele seisund

Õigus- ja haldusaktide keele seisundit on uuringus kirjeldatud mitme allika toel. Lisaks artiklitele ja pisiuurimustele 1995. aastast ilmuvast väljaandes *Õiguskeel* on viimastel aastatel TPÜs ja TÜs tehtud mitu õiguskeelealast seminari- ja bakalaureusetööd.

Õigus- ja haldustekstide keelt on otstarbekas käsitleda keeletasandite kaupa, eristades sõna-, lause- ja tekstitasandi probleeme. Siiani on uurimustes keskendunud tekstide sõna- ja lausetasandile.

Enamik terminoloogiahädasid tuleneb täpsuse ja süsteemsuse põhimõtete vastu eksimisest. Seadustes kasutatakse samade mõistete tähistamiseks eri termineid, maaõiguses näiteks termineid *sihtotstarve*, *majanduslik eesmärk*, *majanduslik otstarve* ja *kasutamise juhtfunktsioon*. Probleeme tekitavad termini mitmetähenduslikkus, nagu *omand* ja *pant* omandi- ja pandiõiguse tähenduses, tarbetud terminivariandid (nt *kuusissetulek/kuutasu/kuutõttasu*) ning ebaühtlus tuletusvariantides või sõnade kokku- ja lahkukirjutamises, näiteks *autorlus/autorsus*, *liikluse järelevalve/liiklusjärelevalve*. Ülemäära kasutatakse võõrtermineid, nagu *adopteerima* ja *implementeerima*, ehkki võiks öelda *vastu võtma* ja *rakendada*. Oma- ja võõrsõnu püütakse tähenduslikult eristada, eelistades terminina võõrsõna.

Eesti õigusmõistetele on iseloomulik ühesõnalisus, ka oskuskeeleõpetuses on rõhutatud lühiduse nõuet (Vainik 1999, Erelt 1982). Tõlketekstide mõjul on õigusterminoloogias hakanud suurenema sõnaühendiliste terminite osa, sest tõlkimise lähtekeeltes on sõnaühenditel suurem osakaal. Tõlkimine on toonud kaasa ka ohu, et tõlketäpsuse huvides vahetatakse head ja keelepärased terminid kohmakate otsetõlkeliste vastu, näiteks *töötervishoid* ja *tööohutus* (ingl k *occupational health and safety*) varasema *töökaitse* asemel.

KEELEPÄEV

Lisaks terminiküsimustele on tihti osutatud õigekirja- ja sõnamoodustusprobleemidele ning ebasoovitavatele väljenditele ja konstruktsioonidele ning lausestushädadele, nagu sõnajärg, nominaalstiil, pikad nimisõnafraasid, keeruline lauseehitus. Sageli on juhitud tähelepänu lausetasandi stiiliprobleemidele, nagu konteksti sobimatu sõna või väljendi kasutamine, ning on käsitletud keeleteaduse eiramist, mis väljendub vaeg- ja liigsõnalisuses, põhjendamatus ellipsis või täis- ja osasihitise ning minevikuaegade väärkasutamises. Need on pindstruktuuri küsimused, mis jäävad silma valmis õigus- ja haldustekstide toimetamisel või lugemisel ning loomulikult mõjutavad teksti jälgitavust, selgust ja arusaadavust.

Uuringu tulemuste põhjal võib öelda, et õigus- ja haldustekstide keele kvaliteet on väga kõikumine: hea keele norme rikutakse kergemal või raskemal määral. Vähem lohakusvigu on seadustekstides, sest keeletase on paremini tagatud ja teksti ettevalmistamise aeg on pikem. Haldus- ja kohtutekstide keele kvaliteet aga sõltub eelkõige koostaja isiklikust keeleoskusest ja suhtumisest või asutuse keelekultuurist, näiteks sellest, kas on kombeks kasutada keeleabi.

Kuigi õigus- ja halduskeele kui kirjakeele allkeelte erivahendid peaksid olema peamiselt erialaterminid, sisaldavad tekstid oma väljendeid ja grammatikat seal, kus see ei ole põhjendatud. Keelekorraldajad on korduvalt tauninud näiteks nominaalstiili liigset kasutamist. Seadustekstide nominaalsus on veidi vähenenud, kuid õiguse alamaktides ja haldusdokumentides elab see visalt edasi. Nimisõnatõve, pseudotäpsust taotleivate tühiväljendite, nagu *antud, käesolev, vastav, konkreetne* ja ebasoovitavate konstruktsioonide (*ne-, line-, liikide* ülekasutus – nt *regulatiivne norm* pro *regulatiivnorm*, *teenistuslik järelevalve* pro *teenistusjärelvalve*) elujõud annab märku sellest, et tekstide koostajad tajuvad sellist väljendust ametliku ja asjakohasena ega ole valmis sellest lihtsama ja selgema kasuks loobuma.

Õigusteksti süntaktilise keerukuse uuringud ja võrdlus teiste keeltega on alles algusjärgus, kuid tulemused on kõnekad. Teksti mõistetavust mõjutavad oluliselt sellised keeleomadused nagu nominalisatsioon, lause pikkus ja süntaktiline keerukus. Eesti õiguskeele kvantitatiivne uurimine näitab, et nii seaduste kui ka alamaktide keele nominalisatsiooni tase on kaks korda kõrgem kui teadustekstidel, neli korda kõrgem kui ajakirjanduskeelel ning koguni kaheksa korda kõrgem kui igapäevasel meilisuhthelusel (Kerge 2002).

Mida pikem ja liigendatum on lause, seda tõenäolisem on, et sellest on raske aru saada. Õigustekstid koormavad lugeja lühimälu pikkade täiendifraaside või üksteisesse paigutatud lausetega, mida ei ole võimalik mõista enne, kui jõutakse põhisõnani. Eesti õigusaktide laused on keskmiselt kaks korda pikemad ja süntaktiliselt kolm korda keerukamad kui ajakirjandus- ja teadustekstide laused ning ligi neli korda pikemad ja keerukamad igapäevasuhtluse lausetest. Eesti õigusaktide ja eesti keelde tõlgitud õigusaktide võrdleva analüüsi esialgsete tulemuste põhjal võib öelda, et pikad nimisõnafraasid on iseloomulikud üksnes Eesti õigusaktidele, tõlkeaktides kasutatakse rohkem kõrvallausekonstruktsiooni (Kerge 2002, Metslang 2002).

KEELEPÄEV

Eesti, Saksa ja Soome autoriõiguse võrdluses ilmneb eesti õiguskeele süntaksi saksapärasus. Üldiselt on saksa keele süntaks eesti omast keerulisem, kuid saksakeelse seadusteksti lugejal on seda siiski kergem vastu võtta kui eestlasel omakeelset, ehkki eesti kirjalik igapäevakeel on kuni kaheksa korda lihtsam. Soome seadustekst oli teistest oluliselt lihtsam, eriti abstraktsuse poolest. (Kerge, Vungis, Jaaniks 2002)

Seadusteksti keerukust ei saa põhjendada täpsusenõudega – seadusteksti keerukus on kõigi parameetrite poolest suurem õiguse oskuskeele omast. Seega ei ole see juriidika, vaid nimelt seaduste eripära. Süntaktilise keerukuse võrdlevad uuringud lubavad järeldada, et eesti õigusaktide keel on põhjendamatult keerukas ning seda saab ja on vaja lihtsustada.

Aastast aastasse korduvad vead ja ebasoovitavad konstruktsioonid osutavad, et eelkõige omandatakse õigus- ja haldusaktide keelekasutus olemasolevate tekstide kaudu. Teksti koostaja keelevalikud ei ole teadlikud, vaid automaatsed ja rajanevad põhimõttel “nii on kombeks öelda”. Kõrgema tasandi õigusaktide keel mõjutab alamaktide keelekasutust. Nii halva kui ka hea levikut soodustab tõlketekstide suurenev osa ning elektroonilise tekstitöötluse kopeerimis-kleepimisfunktsiooni kasutamine. Et tekstide kvaliteedis tekiks murrang, on vaja, et hea keelekasutusega tekstid oleksid enamuses.

Uurimis- ja keelehooldetöös ei ole pööratud tähelepanu õiguse ja halduse valdkonna tekstide ja konteksti suhetele ega teksti otstarbekusele. Käsitatud ei ole selliseid keeleaspekte, nagu teksti eesmärk, info esitamise optimaalne määra, situatsioon ja kontekst, teksti funktsioonile vastav laad, liik ja viitelisus ning teksti vastuvõetavus adressaadile. Õigus- ja haldustekstide arusaadavus ei ole abstraktne nõue, vaid sõltub iga teksti otstarbest ja adressaatide ringist (kas tekst paneb adressaatidele kohustusi, nagu õigusakt, teavitab adressaati, nagu juhised, või küsib hoopis adressaadilt infot, nagu blanketid). Arusaadavust tuleb käsitada mitmekihilisena – adressaadid, nagu kohtunik, ametnik või seadusehuviline tavakodanik saavad tekstist aru eri konkreetsetasandil.

Valdkonna tekstiloometavad

Uuringu raames on käsitatud Justiitsministeeriumi, Riigikogu Kantselei, Haridusministeeriumi asjaajamistalituse, Keeleinspektsiooni ja mitme muu asutuse ametnikke ning uuritud, kus, kuidas ja mis mahus nad saavad ametikeeleõpet õiguse, avaliku halduse, eesti keele ja tõlkimise tudengid. Kõigi ministeeriumide ning 12 omavalitsuse ametnikud täitsid küsimustiku, mis käsitles tekstide ringlust asutuses, keeleteimetaja kaasamise aega, tema osa ja volitusi dokumendi ettevalmistuses, võõrkeelsete allikate kasutamist, keeleõpet ja keeletu- ning küsimustele vastaja hinnangut omaenda ja asutuse keelekasutusele.

Õigus- ja haldusaktide (keele) põhihäda tulenevad järjekindla keelehoold- ja terminatöö ning täiendusõppe puudumisest. Terminatöö põhiraskus on seni olnud seaduseelnõude ettevalmistamiseks loodud töörühmadel, mille koosseisus tavaliselt ei ole terminoloogiatöö meetodikat tundvaid keeleinimesi. Õigusaktide terminiküsimustega tegeletakse sageli ta-

KEELEPÄEV

gantjärele – arutelu tekib juba vastuvõetud seaduste terminite üle. Ometi oleks otstarbekam selgitada ja korrastada terminisüsteemi eelnõu kirjutamise ajal, sest valmis seaduse terminoloogia korrastamine ei tähenda mehaanilist valede terminite asendamist õigetega, vaid nõuab sageli teksti põhjalikku ümbersõnastamist. Sama kehtib õigusaktide keele kohta üldisemalt.

Põhimõtteliselt peaks ministriumidest või muudest ametkondadest Justiitsministeeriumi jõudnud eelnõu olema keeleliselt korrektne. Riigikogu keeleteimetajad peaksid pärast seaduse vastuvõtmist vaid vormistama vajaliku arvu eksemplare ja parandama juhuslikud vead, sest keeleteimetaja ei saa teha parandusi vastuvõetud ja poliitilistes vaidlustes sõnastatud seadusteksti lõppversioonis. Tegelik olukord on aga selline, et Justiitsministeeriumi ja Riigikogu keeleteimetajad võitlevad keeleliselt konarlike eelnõudega.

Keeleteimetajat või keelenõustajat kasutab Eesti üheteistkümnest ministriumist viis. Enamik omavalitsuste ametnikke märkis, et nad kasutavad aeg-ajalt keeleinimeste abi. Küsitlusandmete põhjal võib öelda, et keeleteimetaja pädevus ja volitused ning tema kaasamise aeg ja töö ulatus (mis dokumente ta peab toimetama) ei ole üheski asutuses täpselt kindlaks määratud. Normitehnika eeskirjas on sätestatud nõue, et õigusakti eelnõu seletuskirjas tuleb esitada keeleteimetaja nimi. See peaks tagama keeleteimetaja kaasamise eelnõu ettevalmistamisse ning parandama eelnõude keelekvaliteeti. Praegu on aga enamasti ametniku otsustada, kas ja millal kaasata keeleteimetaja, ning paraku on tulemus see, et keeleteimetajaga suhtlevad pigem keelehuvilised ja niigi keeleliselt korrektsemaid tekste koostavad ametnikud.

Keelenõu ja keeleõpe – keelekasutuse parandamise võtmesõnad

Tekstide ebaühtlane keelekvaliteet osutab, et senine keeleõpe, keelehooldajate jõupingutused ja keelenõuvahendid, nagu sõna- ja käsiraamatud, keelenõutelefon ja keeleabi Internetis ei ole paljude õigus- ja halduskeele kasutajate puhul oma eesmärgi täitnud. Et tekstide keeletase ei sõltuks juhuselt – teksti koostaja kaasasündinud keelevaistust või keskkoolist kaasa saadud emakeeleteadmistest – oleks vaja leida võimalused, et

- moodustada nõuandev kogu, kes juhib õigus- ja haldusaktide keele arendamist, ning asutus, kes korraldab igapäevast keelehooldet ning nõustab Eesti ametiasutusi ja Euroopa Liidu tõlkeüksust
- koostada põhjalik koolitusvajaduste analüüs ning töötada välja õigusloojate, ametnike, eesti keele toimetajate ja tõlkijate täiendusõppe kavad
- korraldada süsteemne õigus- ja ametikeeleõppe õigusteadust, avalikku haldust või haldusjuhtimist, eesti filoloogiat või tõlkimist õppivatele üliõpilastele
- täiustada ja muuta kasutajasõbralikumaks keelenõuvahendeid (käsiraamatud, Interneti-andmebaasid jms) ning levitada teavet keeleabi saamise kohta
- kaasata õigusaktide ettevalmistamisse keeleteimetajad ja terminoloogiaekspertid
- luua toimiv keelenõuõrgustik.

KEELEPÄEV

Nii nagu aastail 1994–2000 tegutsenud õigusterminoloogiakomisjon peaks nõuandev kogu ühendama juriste, keeleinimesi ja muid asjatundjaid. Nõuandva kogu roll peaks piirduma üldiste põhimõtete ja juhiste väljatöötamisega ning keelehoolde-, uurimis- ja õppeasutustele ülesannete delegeerimisega. Õigusterminoloogiakomisjoni ülesannete hulka kuulus õigustermini- andmebaasi loomine, õigusaktides kasutatud õigusterminite analüüsimine ning terminoloogiuuringute koordineerimine, sõnaraamatute ja abimaterjali koostamine. Komisjon jõudis oma tegevusaja jooksul käsitleda väga laia küsimuste ringi (õiguskeele üldine asend ja spetsiifika, vastuvõetud seaduste, kohtudokumentide keelekasutuse analüüs, õiguskeelekoolituse probleemid, keelekäsiraamatute üllitamine jne), kuid kõigi eesmärgiks seatud ülesannete täitmiseks jäi aega ja jõudu napiks.

Justiitsministeerium kavandab Eesti Õigustõlke Keskuse ümberkujundamist õiguskeelekeskuseks, kelle ülesanne on järjekindel õiguskeele- ja õigusterminoloogiahoole. Seda kava tuleb toetada. Õigustõlkekeskus on välja arendanud põhjaliku teksti- ja terminibaasi ning koolitanud pädevad tõlkijad ja keeleteoimetajad. Et õigusaktid sisaldavad peale õigusterminoloogia kõigi reguleeritavate valdkondade termineid, on oluline, et keskuse mahukat terminibaasi arendataks edasi tervikuna ega keskendutaks üksnes õigusterminitele. Lisaks terminoloogidele võiks uues keskuses olla ka keelehoolderühm, kes tegeleks õiguskeele arendamisega laiemalt ning nõustaks ja õpetaks ka teiste asutuste töötajaid. On oluline, et nõuandev kogu ja kõik teised õiguskeelt korraldavad ja õpetavad asutused teeksid tihedat ja organiseeritult koostööd.

Õppekavade kokkusurumisest hoolimata tuleks säilitada või algatada erialakeele õpe õigus-teaduse ning avaliku halduse või haldusjuhtimise üliõpilastele. Eesti keele kursused mahuk- sid õppekavasse valikainena. Selleks on muidugi vaja, et õppejõud muutuksid keelekasutu- se suhtes märksa nõudlikumaks ning soodustaksid kursustel osalemist. Õiguse ja halduse üliõpilaste emakeeleõppe kogemused on näidanud, et õpet tuleks diferentseerida. Esimestel aastatel peaks õppekavas olema eesti keele kursus neile, kes vajavad järeleaitamist elemen- taarse õigekeelsuses ning nõu teadustöö vormistamisel. Erialakeele kursus on asjakoha- sem õpingute lõppjärgus. Seal peaks käsitlema üldkeele ja õiguskeele suhet, terminoloogia- küsimusi, õigusloome keelelist poolt ja tekstiõpetust, mis tuleks suunata peamiselt tulevas- tele õigusloojatele, kes juuratudengite hulgas on tõenäoliselt vähemuses.

Vaja oleks korraldada magistriõpe juristi-lingvisti liiterialal, kus üliõpilane pärast õiguse või ka keeleteaduse põhiõpet saaks teadmisi mõlemast valdkonnast. Asjatundjad, kelles on ühendatud keele- ja juurateadmised, muutuvad hädavajalikuks pärast Eesti ühinemist Euroo- pa Liiduga. Kui Eesti hakkab aktiivselt osalema ELi õigusloomes, läheb õigus- ja haldusteks- tide arusaadavuse ja otstarbekuse tagamine võõra konteksti ja tõlkemõjude tõttu veel kee- rulisemaks. Ka selleks, et saavutada uut kvaliteeti õiguskeele uurimises, on vaja keele- ja juurateadmised tihedamini ühendada.

Keelenõuvõrgustiku loomiseks on esimesed sammud tehtud. Justiitsministeeriumis on käsil keeleteoimetajate andmekogu loomine. Andmekogu tehakse kättesaadavaks ministeeriumi

KEELEPÄEV

koduleheküljel ning kõigil on õigus sellega tasuta tutvuda ning sellest andmeid saada. Keeletoimetajaks, eriti õiguskeeletoimetajaks ei sünnita ega saada ka ülikooliõppe jooksul. Loomulike annete esilekerkimist ei ole loota, seepärast tuleb osalejaid enne keeletoimetajate andmekogusse kandmist õpetada.

Kindlasti tuleks soodustada õigustekstide toimetajate suhtlust Interneti-foorumis (näiteks õigustõlkijate ja -toimetajate meililisti vormis), kus arutatakse toimetajatöös ettetulevaid keeleküsimsusi ning millega võivad liituda kõik soovijad. Eesti Õigustõlke Keskuse sisevõrgus töötab selline foorum edukalt. Kodumaa Keelte Uurimiskeskuse keelehooldajate sõnul on Soomes aastate jooksul tekkinud eri asutustes töötavatel keeleteadlikel inimestel head koostöösuhted. Eesti keelenõuandjad väidavad, et ka meie asutustes on küllalt keelehuvilisi, nii et samasuguse süsteemi alged on olemas.

Inimeste suurest keelehuvist ning võimalusest teha koostööd ka õiguskeele valdkonnas annab märku näiteks aktiivne osavõtt Emakeele Seltsi, Euroopa Liidu Teabekeskuse, Eesti Õigustõlke Keskuse ja Haridusministeeriumi väljakuulutatud sõnavõistlusest, kus otsiti vasteid mitmele euromõistele. Kuu aja jooksul esitati võistlusele kokku ligi 5300 sõna, mitmel neist on eeldusi jõuda laiemasse kasutusse (nt *lõimimine*, *lõiming integratsiooni tähenduses*, *sihtkomisjon*, *sihtkomitee ad hoc-komisjoni* või *-komitee asemel*, *täisleppimatus nulltolerantsi asemel*, *rakkerühm task force*'i asemel).

Ametnike, juristide, keeletoimetajate ja eesti keele asjatundjate koostöös tuleks välja töötada alaspetsiifilised ameti- ja õiguskeele täiendusõppe kavad (tööd võiks korraldada näiteks eriprojektina). Senises keelehooldetöös on põhiliselt juhitud tähelepanu üksikprobleemidele. Selline kontekstist väljarebitud esitus ei täida enamasti otstarvet – adressaat ei paranda oma keelekasutust. Soome keelehooldajate kogemus on näidanud, et tõhusamaid tulemusi annab terviklik lähenemine – peale sõna- ja lausetasandi keelehooldele ka tekstihoole. Seda võib teha projektina (nagu Soome Pensioniametis), kus keelehooldaja kaasatakse asutuse tekstiloometavade parandamisse. Analüüsitakse asutuses koostatavaid tekste ja tekstiloometavasid ning pakutakse paremaid lahendusi, koostatakse täiendusõppekava ning töötatakse välja nõuande- ja õppesüsteem pikemaks ajaks.

Võõrkeelte mõju

Raske on ennustada, mis juhtub pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga. Kindel on see, et õiguse ja halduse valdkonna peamiseks mõjukeeleks saab ELi õigus- ja haldusdokumentide inglise keel ning "eurokeele" surve tugevneb.

Ühinemise ajaks peab Eesti olema tõlkinud 60 000–70 000 Euroopa Ühenduste Teataja lehekülge, s.o 80 000–90 000 standardlehekülge. Praeguseks on neid tõlgitud umbes 42 000.

Soome keelde tõlgiti 2001. aastal 90 373 lehekülge ELi õigusakte ja muid dokumente (nt protokollid ja juhendid). Võib arvata, et umbes samas suurusjärgus on ka Euroopa Komisjo-

KEELEPÄEV

ni juures tööle asuvate tõlkijate tõlkeülesanne. Toon võrdluseks Riigi Teatajas avaldatavate Eesti õigusaktide lehekülgede arvu, kuigi EÜT ja RT leheküljed ei ole täpselt võrreldavad. 2001. aastal avaldati Riigi Teatajas 5200 lehekülge parlamendi, presidendi ja valitsuse õigusakte, 2296 lehekülge välislepinguid ning välissuhtlemist reguleerivaid õigusakte ja teadaandeid (neist suur osa juba on tõlkeaktid), 1240 lehekülge riigikohtu lahendeid ning 6038 lehekülge valitsuse korraldusi, ministrite määrusi ning muid dokumente ja teadaandeid. See tähendab, et prognoositav tõlkemaht on mitu korda suurem Eesti oma õigusloome mahust.

Lõppsõna

Eesti ühiskonnas tähtsustatakse emakeele säilimist ja arendamist üksnes abstraktsel, rahvusliku retoorika tasemel. Võõrkeelteoskuse vajaduses ei kahtle keegi, ka eesti keele õpe muulastele on riiklik prioriteet. Emakeeleõpet seostatakse paraku ikka kitsalt sõna- ja lause-tasandi õigekeelsusega ning emakeeleoskust peetakse iseenesestmõistetavaks.

Õigus- ja halduskeele arendamiseks on vaja keele, tõlkimise, õiguse ja halduse asjatundjate süsteemset koostööd. Et keelekorraldus nagu iga muu töö nõuab inimesi, aega ja raha, on oluline saavutada hoiakumuutus ja suurem keeleteadlikkus eriti poliitiliste otsustajate, juristide ja ametnike hulgas. Loodetavasti on koostatavast eesti keele strateegiast selle eesmärgi taotlemisel pisutki kasu.

Kirjandus:

T. Erelt 1982. Eesti oskuskeel. Tallinn, Valgus.

K. Kerge 2002. Kirjakeele kasutusvaldkondade süntaktiline keerukus. – Ilmumas tekstipäeva artiklikogumikus. Eesti keele õppetooli toimetised, Tartu.

K. Kerge, K. Vungis, S. Jaaniks 2002. Eesti, Saksa ja Soome autoriõiguse lingvistiline analüüs. TPÜ filoloogiateaduskonna arendusprojekt “Õigus- ja asjaajamiskeel ning õigus-tõlge” (2001/2002. õa). Käsikirjaline uurimus.

Helena Metslang 2002. Kahe õigusakti võrdlus. Eesti originaalseaduse ning tõlgitud Euroopa Liidu õigusakti süntaktiline analüüs. Seminaritöö. Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.

Ene Vainik 1999. Millest on tehtud õigusterminid? – Õiguskeel 1, lk 27–39.

INGA KUKK,
TÜ eesti keele õppetooli doktorant

KEELEPÄEV

JURISTIDE JA LINGVISTIDE KOOSTÖÖST

Sageli lõpetatakse õiguskeelealaseid esinemisi või kirjutisi mõttega, et lingvistide ja juristide koostööd on tarvis tihendada, sest ainult ühine tegutsemine tagab õiguskeele normaalse arengu. Niisuguse, tegelikkusest väljakasvanud tõdemuseni on jõutud juba ammu. Juristide ja lingvistide kord rohkem, kord vähem nähtav koostöö on jälgitav läbi aegade. Need on olnud ühised jõupingutused õiguskeele ja terminoloogia korrastamisel ja edasiarendamisel. Vaadelgem seda kõike lähemalt.

Eesti Vabariigi esimene periood (1920–1940)

Enne oma riigi ja rahvusliku juristkonna teket ei saa eestikeelsest korrastatud õigusterminoloogiast tõsiselt kõnelda. Õiguskeel kui oskuskeel võeti tähelepanelikuma vaatluse alla siis, kui oli tekkinud oma riik ja kui eesti keel oli saanud riigikeeleks. Siis algas ka eestikeelse õigusterminoloogia sihipärane kujundamine. Koos seaduste väljatöötamisega vaadati läbi ja korrastati olemasolevaid ning loodi juurde uusi termineid. 1920. aastal moodustas Tartu Õigusteadlaste Selts oskussõnade komisjoni, mille etteotsa valiti **Karl Ferdinand Karlson**.¹ Keelemehena kutsuti komisjoni **Johannes Voldemar Veski**.² Komisjoni tööst võtsid osa nii eelnõude koostajad kui ka õigusteaduskonna õppejõud. Üldsuse kaasamiseks hakati komisjonis heakskiidetud oskussõnade loetelusid avaldama kuukirjas Õigus.³ Komisjoni töö kokkuvõttena⁴ ilmus 1934. aastal K. F. Karlsoni ja J. V. Veski „Õigusteaduse sõnastik”. See oli esimene ulatuslik vene- ja saksakeelsete registritega varustatud ning süsteemselt koostatud terminikogu, mis määras õiguskeele arengupõhimõtted.⁵

Õigusteaduse sõnastiku saatesõnas kirjutab üks sõnastiku koostaja, jurist K. F. Karlson õiguskeele kohta, et see „... peab olema rahvapärane, kaunis kõlavuses ning lühike kujus”. Õiguskeele kujundamise soovitas ta põhimõtteliselt hoiduda igasugustest revolutsioonilistest liialdustest, järgida teaduslikult põhjendatud evolutsioonilisi arenguid ja rakendada elavat rahvakeelt ka õigusteaduses. „Just õigusteadus on lähimas seoses kõigi riigi ja rahva eluavaldustega, mispärast ka ta keel peab olema arusaadav ja kergesti õpitav kõigile eesti keele tarvitajatele,” ütles ta.

¹ **Karl Ferdinand Karlson** (1875–?) oli eesti jurist, kes tegutses põhiliselt advokaadina Tallinnas ja Tartus. Aastatel 1918 – 1920 oli ta sõjaringkonnakohtu esimees. Osales ka seadusloomes: tema koostatud on 1910. aasta rahukohtu nuhtlusseadus.

² **Johannes Voldemar Veski** (1873–1968) oli Tartu Ülikooli eesti keele professor, keelekorraldusliikumise eestvedaja ja terminoloogialoome põhialuste väljatöötaja. Tema aktiivsel osalusel on koostatud üle kolmekümne oskussõnastiku, mis hõlmavad kokku üle 180 000 termini.

³ Üksteise järel ilmusid seal koos selgitavate kommentaaridega nuhtlusseadustiku oskussõnad (Õ 1920, nr 1), kriminaalkohtu-seadustiku oskussõnad (Õ 1920, nr 2 ja 3; 1921, nr 1), tsiviilkohtuseadustiku oskussõnad (Õ 1921, nr 7, 8, 10 ja 12; 1922, nr 1, 2, 3, 4 ja 5).

⁴ Komisjon pidas 1920. aastal alustatud ja 14 aastat kestnud emakeelse õigussõnavara korrastamisel umbes 450 mitmetunnist töökoosolekut, millele eelnesid ja järgnesid aeganõudvad täiendused-täpsustused.

⁵ Pikemalt võib tollaegse õigusterminoloogiati töö kohta lugeda **A. Vetti**ku ja **R. Kulli** bro üürist „Tagasisaade eesti õigussõnavara kujunemisloole (1920–1940)“. Emakeele Seltsi väljaanne. Tallinn 2002.

KEELEPÄEV

Ehkki sõnavõttudes kohtukeelt, õigusteaduse keelt ja seaduskeelt sageli samastati, arenesid need siiski eri teid pidi. Õigusteaduse keel kippus kujunema raskepäraseks. Selles kasutati ohtralt võõrsõnu, ladinakeelseid väljendeid ning “Õigusteaduse sõnastikus” pakutud uudissõnu, mis väljendasid ja eritlesid küll juriidilisi mõisteid täpsemini, kuid ei olnud mittejuristile arusaadavad.

K. F. Karlsoni seisukohti arvestati aga täiel määral seadusloomes. Nii näiteks sõnastas professor **Jüri Uluots** 1940. aastaks valminud tsiviilseadustiku eelnõu seletuskirjas seadusakti koostajate seisukohad järgmiste nõuetena: seadustik peab olema loetav igale keskmisele kodanikule; tekst tuleb sõnastada selgelt, vältides võõrsõnu ja keeleuuendusi, mis pole küllaldaselt juurdunud; sõnavara peab olema täpne ning andma küsimustele vastused; sama mõiste väljendamiseks tuleb kasutada üht ja sama sõna, tarbe korral üht ja sama lauset; sõnastus olgu piisavalt abstraktne, kuid üheselt mõistetav. Professor soovitas kasutada ka võimalikult lühikesi lauseid, milles sisaldugu iseseisev, kuid eelmise ja järgmise mõttega seotud mõttekäik.

Eesti Vabariigi esimese perioodi lõpuks oli meil nii hästi korrastatud õigusteaduse keel kui ka rahvapärast, lihtsust ja üldarusaadavust taotlev seaduskeel. Tolle aja juriste iseloomustas küllaltki kõrge keele- ja kõnekultuur ning eesti keele hea tundmine. Enamik neist valdas hästi ka võõrkeeli, eeskätt saksa ja vene keelt.

Nõukogude periood

Teise maailmasõja ajal järjepidev seadusloome katkes. Kui saabusid rahulikumad ajad, hakati sellega taas tegelema. Tõsi, originaalseadusi tehti vähe. Enamik eelnõusid kirjutati kokku Vene NFSV analoogsete seaduste eeskujul, nende terminoloogiat eeskujuks võttes ja sõnastust piinliku täpsusega matkides. Eesti keele grammatikareeglitele tuginevat sõnastust peeti „ebatäpseks”,⁶ sest valitses mõttesuund, mis taotles eesti keele ja sõnavara teadlikku lähendamist vene keelele.⁷ Ajapikku hakkas see hoiak taanduma ja arusaam eesti keele omapärast leidis üha enam järgimist. Tekkis võimalusi õiguskeele normaalse arengu heaks ka üht-teist ära teha.

Sõnaraamatu koostamine. Aastail 1947–1949 koostati Tartu Riikliku Ülikooli õigusterminoloogiakomisjoni aktiivse tegevuse tulemusena juriidiliste oskussõnade kartoteek. 1951. aasta lõpul valmis selle põhjal eesti-vene õigusteaduse oskussõnastiku makett, mis aga trükki ei jõudnud. Et vajadus sõnaraamatu järele püsis, jätkati selle tegemist 1961. aastal – nüüd juba Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Juriidilise Komisjoni egiidi all. Maketi

⁶ Näide toleaeegsest ENSV maapäev koodeksist: vene keeles on termin *mestoro genije poleznõh iskopajemõh*, millel on eesti geoloogiasõnavaras lühike vaste – *maardla*. Vaatamata geoloogide soovile ei sõandatud nii lühikest, ühesõnalist vastet kasutada. Kompromissina võeti tarvitusele *maavarade leiukoht*.

⁷ Niisugune rahvusnihilistlik hoiak on iseloomulik murrangulistele aegadele. See on selgesti täheldatav ka praegu, muutunud on vaid suund – idast läände. Ideoloogia on sama: keele kadumise paratamatuse jutlustamine ja vabatahtliku allaheitmise vajaduse rõhutamine.

KEELEPÄEV

täiendamise ja viimistlemise põhiraskust kandsid TRÜ õppejõud **Peeter Kask**, **Johannes Mäll**, **Edgar Talvik** ja **Ilmar Rebane**. Keeleliselt abistas professor **Arnold Kask**. Raamat ilmus 1971. aastal ja kandis nimetust „Vene-eesti, eesti-vene õigusteaduse sõnastik“. Kuigi see piiratud mahuga raamatuke jäi ainsaks nõukogude ajal trükitud juriidiliseks sõnastikuks, sai sellele toetudes terminoloogiat oluliselt ühtlustada.

Teoreetilised käsitlused. Kuuekümnendatel aastatel hakkas õigusloome ja õigusterminoloogia valdkonnas ilmuma esimesi teoreetilisi käsitlusi. Silmapaistvaim neist oli pärit **Hillar Randalu**⁸ sulest, nimetada võib ka **Endel Laasikut**⁹.

Õigusajakiri. Alates aastast 1969 hakkas ilmuma Justiitsministeeriumi kakskeelne bülletàän Nõukogude Õigus. Bülletàáni toimetuse, eriti keeleteoimetajad **Käthe Jaanus** ja **Kaia Alasi** ning vene tekstide vilunud tõlkija **Enn Ridamäe** tegid ära suure töö, puhastades eesti õiguskeelt rüütsismidest ja kantseliidist ning juurutades korrektset, eesti keele grammatika nõudeid järgivat õiguskeelt.

Terminoloogiakomisjon. 1978. aastal loodi ENSV Ministrite Nõukogu määrusega Justiitsministeeriumi juurde ametkondadevaheline seadusandlike aktide terminoloogia komisjon, mida asus juhtima justiitsminister **Erki Silvet**. Komisjoni kuulus mitme sellise ametkonna esindajaid, kes seadusloomega lähemalt kokku puutusid. Keelemeestena nõustasid komisjoni professor **Arnold Kask**, KKI terminoloogia- ja õigekeelsussektori juhataja **Rein Kull** ning ETA tõlkija **Henno Meriste**. Komisjoni teenindamiseks võeti Justiitsministeeriumi terminoloogina tööle lingvist **Aime Vettik**. Komisjon vaatas ja arutas läbi kõigi tähtsamate eelnõude vaieldavad terminid ja kinnitas nende edaspidise kohustusliku kasutuse. Neil aruteludel tehti õigusterminoloogia korrastamises ära märkimisväärne töö. Komisjon käis koos 1989. aastani.

Uue sõnaraamatu kavandamine. Terminoloogiakomisjoniga samal ajal tegutses majandusinstituudi õiguse sektoris väike juriidiliste terminite kartoteeki koostav rühm, kuhu kuulusid kaks juristi (**Hillar Randalu**, **Voldemar Nurmela**) ja lingvist (**Kai Riikoja**). Kartoteek sai valmis ja anti Justiitsministeeriumile üle. See sisaldas kõigi tol ajal kehtinud koodeksite ja tähtsamate seaduste – loetelus on 31 nimetust – põhiterminoloogiat (kokku üle 10 000 termini koos vene vastete, lausenäidete ja allikaviidetega).¹⁰ See materjal pidi saama uue, täielikuma õigussõnastiku aluseks, kuid jäi olude sunnil aastateks Justiitsministeeriumi kappidesse tolmu koguma.

⁸ Vt **H. Randalu**. Seadusandluse täiustamise ja õigusliku informatsiooni küsimusi. Tallinn 1965.

⁹ Vt **E. Laasik**. Mõned õigusteaduse terminid vajavad täpsustamist. – Keel ja Kirjandus 1964, lk 43–44.

¹⁰ Kartoteegi materjali alusel tehti ka teoreetilisi üldistusi. Vt **V. Nurmela**. Seadusandluse edasine täiustamine ja keeleprobleemid. – Riigi ja õiguse probleeme. Artiklite kogumik. Koost T. Käbin. Tallinn 1982. Lk 88–98; **V. Nurmela** ja **K. Riikoja**. Seadusandluse täiustamine ja õigusaktide sõnastus. – Õigusteadus ja seadusandluse täiustamine. Vastutav toimetaja L. Käis. Tallinn 1981, lk 156–178; **K. Riikoja**. Õigusterminite keelelisest küljest. – Emakeele Seltsi aastaraamat 26/27, 1980/1981. Eesnimedest oskusõnadeni. Tallinn 1983. lk 69–76.

KEELEPÄEV

Nõukogude perioodi kokkuvõtteks tuleb nentida, et ehkki säilis nii eesti õigusteaduse keel kui ka eesti seaduskeel, olid need tugevasti mõjustatud vene keelest. Kogu õigus ja õigusteadus oli rajatud Nõukogude õiguse mõistesüsteemile. Õigusnormi mõistmiseks tuli tihti aluseks võtta seaduse venekeelne tekst. Eesti õiguskeele ülesandeks oli venekeelsetele terminitele eestikeelsete vastete leidmine. Seepärast tuli Eesti iseseisvuse taastamise järel kõrvaldada õiguskeelest tugev vene keele mõju. Selle ülesande oleme praeguseks täitnud.

Kaheksakümnendatest-üheksakümnendatest aastatest tänapäeva

Oskuskeelteooria areng. Kaheksakümnendatel aastatel toimus eesti oskuskeele arengus murrang. Üha enam süveneti terminoloogia kui keeleteaduse haru põhiprobleemidesse. Ilmus Eesti Keele Instituudi teaduri **Tiiu Erelti** „Eesti oskuskeel“¹¹, mis sõnastas terminoloogia üldpõhimõtted. Sellest sai käsiraamat kõigile terminoloogiaga tegelejatele. Ajapikku on sellele lisandunud terve hulk nii üldteoreetilisi kui ka kitsamalt juuraterminoloogiat käsitlevaid kirjutisi **Rein Kullilt**,¹² **Henn Saarilt**¹³ ja **Uno Merestelt**.¹⁴ Õigusterminite asjus võttis ajakirjanduses sageli sõna **Peeter Kask**.¹⁵ 1996. aastal kaitses **Aaro Mõttus** magistritööd teemal „Seaduse sõnastamine ja terminoloogia“.¹⁶ Magistrant peatus oma töös oskuskeele üldprintsiipidele tuginedes seaduse sõnastamise põhimõtetel ja iseärasustel ning lahkas seadusterminoloogiaga seonduvaid probleeme.

Taasiseseisvumine tõi kaasa tormilise seadusloome. Olulisi seadusi tuli luua võõrkeelsete eeskujude najal või tõlkida. Küündimatu tõlke ja kehvapoolse sõnaseadmiskuse tõttu kerkis esiplaanile seaduste arusaadavuse probleem. Õigusaktide üldine keelekasutus ja terminoloogiline täpsus muutus oluliseks kõneaineks.¹⁷

Terminoloogiatalituse tööle hakkamine. 1994. aastast alustas Justiitsministeeriumi juures tööd lingvist **Kaia Alasi**. 1995. aastast tuli juurde teine lingvist **Aime Vettik**. Õigusloome meetodika osakonna koosseisus hakkas tegutsema terminoloogiatalitus, kelle peamisi ülesandeid oli seaduseelnõude keeleline läbivaatamine enne nende valitsusse saatmist.

¹¹ **T. Erelt**. Eesti oskuskeel. Tallinn 1982.

¹² Vt **R. Kull**. Kirjakeel, oskuskeel, üldkeel. Tallinn 2000.

¹³ Vt **H. Saari** Omasõna ja võõrsõna paarid eesti oskussõnavaras(1) Eelduste loomine. – Keel ja Kirjandus, 1980, nr 11, lk 654–666; nr 12, lk 737–743 ja Omasõna ja võõrsõna paarid eesti oskussõnavaras (2). Omast vaatenurgast. – Keel ja Kirjandus, 1981, nr 4, lk 201–210; nr 5, lk 282–288.

¹⁴ Vt **U. Mereste**. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Artikleid ja lühiaurimusi. Tallinn 2000.

¹⁵ Vt nt **P. Kask**. Õigusterminoloogiast süsteemsuse aspektist. – Õiguskeel 1996, nr 2, lk 8–12; Audiitorist ja audiitorkontrollist. – Õiguskeel 1995, nr 2, lk 30; Säte ja sätestama. – Õiguskeel 1995, nr 3, lk 33; Kas lesk või surnu abikaasa? – Õiguskeel 1997, nr 3, lk 29–33; koos **R. Kulliga**. Asjaõigusseaduse terminikasutusest. – Õiguskeel 1996, nr 5 lk 19–27 ja Ühe-, kahe- ja mitmepoolsed tehingud... – Õiguskeel 1997, nr 4, lk 20–22.

¹⁶ Ilmus lühendatult Õiguskeele 1997. aasta numbrites 1, 3, 4 ja 5.

¹⁷ Seaduste arusaadavuse ja terminoloogilise täpsuse teemat on hoidnud avaliku tähelepanu keskmes Riigikogu liige **U. Mereste**. Vt **U. Mereste**. Õigusloome radadel. Tallinn 2001.

KEELEPÄEV

Et laiendada ja tõhustada keeleteoimetajate osa eelnõude läbivaatamisel, algatas terminoloogiatalitus konkursi õigusaktide keeleteoimetajate andmepanga loomiseks. Andmepanka registreeritud keeleteoimetajate on kavas teha edaspidi pidevat erialast koostööd ning korraldada täiendusõpet.

Uus õigusterminoloogiakomisjon kui koostöövormide edasiarendaja. 1994. aastal loodi Vabariigi Valitsuse määruse alusel uus õigusterminoloogiakomisjon, mis tegutses justiitsministri eesistumisel kuni 1999. aastani. Komisjoni hääle kandjana hakkas 1995. aastal ilmuma – ja ilmub siiaaani – Õiguskeel. Alguses komisjoni tegevuse kajastajana plaanitud bülletäänist sai aastal 2000 Justiitsministeeriumi keeleväljaanne, kus on püütud analüüsida nii terminoloogia- kui ka keeleküsümusi, hoida ülal asjakohast poleemikat, rääkida kaasa keelepoliitikas, uurida õiguskeele ajalugu jms.

Väljaandes Õiguskeel aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest koostati temaatiline valimik pealkirjaga „Õigus ja keel“.¹⁸

Komisjoni egiidi all hakati koostama juristidele ja teistele õiguskeelele kokkupuutuvatele ametnikele olulist „Ametniku keelekäsiraamatut“,¹⁹ mis nägi trükivalgust aastal 2000.

1995. aastal hakati komisjoni algatusel korraldama õiguskeelepäevi, millest on nüüdseks saanud iga-aastane traditsioon.²⁰ Praeguseks on jõutud kümnenda keelepäevani.

Sõnaraamatud. Paralleelselt keelekäsitlustega käis aktiivne terminoloogia ühtlustamine. Juba 1993. aastal hakati taas tegelema sõnaraamatu – nüüd juba mitmekeelse õigussõnaraamatu kokkupanekuga. Aluseks võeti majandusinstituudi õiguse sektoris koostatud hiigelkartoteek. Pärast põhjalikku läbivaatust ja nõukoguliku sõnavara eraldamist võeti uue sõnaraamatu märksõnastikku umbes 5000 põhiterminit ning lisati neile teiskeelsed vasted. Nii valmis 1998. aastal viiekeelne õigussõnaraamat.²¹

¹⁸ Õigus ja keel. Tallinn 2000.

¹⁹ Ametniku keelekäsiraamat. Tallinn 2000. Raamatu alustekstide kirjutamises ja toimetamises osalesid järgmised lingvistid: **K. Alasi** (mõtte algataja ja projekti juht), **R. Kasik**, **K. Kerge**, **R. Kull**, **U. Liivaku**, **H. Metslang**, **S. Mäearu**, **M. Ollisaar**, **E. Riikoja**, **S. Vare** ja **A. Vettik**.

²⁰ Esimene õiguskeelepäev toimus 26. oktoobril 1995 Tallinnas, teine 8. mail 1996 Tartus, kolmas 21. novembril 1996 Tallinnas, neljas 1. detsembril 1997 Tallinnas, viies 5. mail 1998 Tartus, kuues 1. detsembril 1998 Tallinnas, seitsmes 2. detsembril 1999 Tallinnas, kaheksas 8. detsembril 2000 Tallinnas, üheksas 12. detsembril 2001 Tallinnas, kümnes 4. detsembril 2002 Tallinnas. Arutluse all on olnud nii keele-, terminoloogia- kui ka tõlkeprobleemid ning seaduste arusaadavus. Üheksas ja kümnes keelepäev on olnud esinejate poolest rahvusvahelised.

²¹ Mitmekeelne õigussõnaraamat (eesti–inglise–saksa–soome–vene). Tallinn 1998. Esialgne käsikiri valmis Eesti Keele Instituudis **R. Kulli** ja **A. Vettiku** initsiatiivil ning **K. Alasi**, **M. Roosimäe**, **L. Koigi**, **K. Raigi** ja **I. Saviaugu** kaasabil. Alates 1995. aastast jätkus töö Justiitsministeeriumis, kus käsikiri õigustoimetaja **R. Sõle** eestvõttel põhjalikult läbi töötati.

KEELEPÄEV

1993. aastaks valmis Soome ja Eesti juristide ning lingvistide tiheda ühistöö viljana soome-eesti õigussõnaraamat.²² 1998. aastal ilmus saksa-eesti õigussõnaraamat,²³ aastal 2002 prantsuse-eesti õigussõnaraamat.²⁴ (Loetletud on üksnes need sõnaraamatud, mis on koostatud Justiitsministeeriumis või Justiitsministeeriumi osalusel-toetusel.) Eraldi tuleb nimetada ka õigustõlkebüroo Interlex väljaandena 2000. aastal ilmunud õigusleksikoni.²⁵ Tegemist on esimese üldise seletussõnastikuga Eesti õiguskirjanduses.

Õigustõlke korraldamine. 1995. aastal loodi Eesti Õigustõlke Keskus, asutus, kus hakati tegelema Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimisega eesti keelde ja vastupidi – Eesti aktide tõlkimisega Euroopa Liidu keeltesse. Keskuse tõlked valmivad juristide ja lingvistide tihe-
das koostöös, terminoloogiaküsimustes on aegade jooksul konsulteeritud ligi kuuesaja muu eriala asjatundjaga. Kõik tõlked on koondatud keskuse täistekstandmebaasi. Tõlkimise käigus tegeldakse tõlkel põhineva ja tõlkele orienteeritud terminoloogiatööga. Keskuse andmebaasis ESTERM²⁶ on 2002. aasta novembri alguse seisuga 48 270 terminit, millest õigus-termineid on 7233. Keskuse väljaandena ilmusid 1998. aastal viiekeelne Euroopa Liidu sõnastik²⁷ ja 1999. aastal Euroopa Liidu reformisõnastik.²⁸ Õigustõlkebüroo Interlex väljaanne-tena ilmusid 1999. aastal koguni kaks Euroopa Liidu sõnaraamatut.²⁹

Kuidas minna edasi?

Üldsuse elav huvi seaduste keele arusaadavuse vastu seab juristide ja lingvistide ette järjest uusi probleeme. Eesti keele arengustrateegia väljatöötamise ja elluviimisega tuleks saavutada ka õiguskeele arengus uus, kõrgem tase. See pole ainult keelepoliitika, vaid ka oluline õiguspoliitiline ülesanne. Tuleb lahti saada mõnele juristile omasest suhtumisest keelde kui teisejärgulisse küsimusse. Ei saa olla kõrget õiguskultuuri, kui juristid ja ametnikud ei valda eesti keelt kõrgtasemel, ei tunne õiguskeele kui oskuskeele eripära ega oska õigusedokumentide koostamisel oskuslikult kasutada keele kõiki väljendusvõimalusi.

²² Suomalais-virolainen lakikielen sanakirja. / Soome-eesti õigussõnaraamat. Helsinki/Tallinn 1993. **Maksõnastiku koostajad V. Lappalainen, E. Gottberg ja J. Peltonen.** Eesti poolelt tegelesid terminite vastendamiseks **P. Kask, R. Kull, E. Markvart, M. Roosimägi ja A. Vettik.**

²³ **Helgi Andresson, Virve Tamm.** Saksa-eesti õigussõnaraamat. Tartu 1998.

²⁴ **Julia Laffranque, Rodolphe Laffranque.** Dictionnaire juridique franĉais-estonien, estonien-franĉais. / Prantsuse-eesti, eesti-prantsuse õigussõnaraamat. Tallinn 2002.

²⁵ Õigusleksikon. Koostaja **K. Maurer.** Tallinn 2000.

²⁶ Vt www.legaltext.ee.

²⁷ Viiekeelne Euroopa Liidu sõnastik (eesti-inglise-prantsuse-saksa-soome). Tallinn 1998. Tõlkinud ja toimetanud **K. Maurer, R. Rammus ja H. Saluäär.**

²⁸ Euroopa Liidu reform: institutsioonid, poliitika, laienemine. Seletussõnastik. Lisana inglise-eesti-prantsuse-saksa-rootsi-soome sõnastik. Tõlkinud ja toimetanud **R. Rammus, H. Saluäär, H. Tamm ja M. Vunder.** Tallinn 1999.

²⁹ Euroopa Liidu sõnaraamat (inglise-eesti-inglise). Koostaja **A. Aule.** Tallinn 1999. Euroopa Liidu sõnaraamat (saksa-prantsuse-soome-eesti-saksa-prantsuse-soome). Koostajad **M. Enno, I. Koff ja K. Floren.** Konsultant **A. Aule.** Tallinn 1999.

KEELEPÄEV

Ilmselt on vaja anda juriidilist kõrgharidust omandavatele üliõpilastele senisest tõhusamat keeleõpet. Õiguskeel tuleb võtta kohustusliku õppeainena kõigi asjaomaste kõrgkoolide õppekavva. Praegu töötavatele ametnikele tuleb täiendusõppe korras ette näha eesti keele ja õiguskeele õpingud. Ametikohtadele konkureerijate tarvis tuleb konkursijuhendis ette näha eesti keele kõrgtasemel valdamise nõue. Eesti keele oskust tuleb arvestada ka ametnike atesteerimisel.

Õigusloomes on vaja tõhustada juristide ja lingvistide koostööd. Seni ei ole alati kinni peetud nõudest, et oluliste seaduste, määruste ja muude eelnõude koostamises osaleb ka keeleteimetaja. Justiitsministeerium peab hakkama ette valmistama ja atesteerima õigusaktide keeleteimetajaid. Ministeeriumil on kavas luua õiguskeelekeskus, kelle ülesanne on ka õiguskeelealane nõustamine.

Praeguse intensiivse õigusloome käigus on võetud kasutusele rohkesti uusi õigustermineid. Ilmunud on palju sõnaraamatuid, mis aga vananevad ruttu. Selle töö koordineerimatu- se tõttu on hägustunud ülevaade õigusterminite süsteemist kui tervikust. Möödunud aastal tuli Justiitsministeeriumis päevakorrale idee luua Eesti õigusaktide terminite elektrooniline andmebaas. Idee teostamine aga nõuab raha ja töörühma loomist. Ministeerium ei ole sellest mõttest loobunud ja otsib selle elluviimise võimalusi. Kui luuakse õiguskeelekeskus, on õigusterminite andmebaasi loomine ja terminite korrastamine selle oluline ülesanne.

Pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga läheb euroaktide eesti keelde tõlkimine Euroopa Liidu pädevusse. Tuleb läbi mõelda, milline osa õigustõlke kvaliteedi tagamisel jääb meile. On ette näha, et õigustekste hakatakse eesti keelde üha rohkem tõlkima. Suureneb ka juristide vajadus kasutada võõrkeelset kirjandust. Paljud juristid omandavad edaspidi üldse oma hariduse võõrkeeles. See kõik tekitab lisaprobleeme, mille lahendusi tuleb ette näha. Peab võtma meetmeid nii eesti keele kui ka eesti õiguskeele kaitseks.

Alates 1995. aastast ilmub väljaanne Õiguskeel. Praegu on selle tiraa 300–400 eksemplari. Seda on vähe. Meie ülesanne on teha väljaanne sisukamaks, muuta toimetuse töö sihipärasemaks ja seista hea Õiguskeele leviku suurendamise eest.

Iga-aastane õiguskeelepäev on muutunud heaks tavaks, mida tuleb jätkata. Neil päevadel peab arutama õiguskeele arengu päeva- ja sõlmprobleeme. Tuleb kaaluda võimalust korraldada selliseid päevi ka väljaspool Tallinna, näiteks taas Tartus, kus küll senised katsed on ebaõnnestunud. Et Tartus asuvad eesti keele arengustrateegia peastaap, meie kõrgeim kohtuorgan – Riigikohus, juura- ja keeleõppega ülikool, Akadeemiline Õigusteadlaste Selts jne, siis peaks olemas olema täidetud eeldus tartlaste osa suurendamiseks õiguskeele arendamise alal.

PRIIDU PÄRNA,
Justiitsministeeriumi kantsler

KEELEPÄEV

LEEDU ÕIGUSKEELE AKTUAALSEID PROBLEEME

Leedu õiguskeel kui leedu kirjakeele osa peegeldab kogu keele hetkeolukorda ja põhiprobleeme, mille lahendamiseks tegelevad pidevalt terminoloogiaasjatundjad ja tegevkeeleteadlased. Esmapärgul tundub, et leedu keele olukord on meie naabrite, lätlaste ja eestlaste keelesituatsiooniga võrreldes suhteliselt hea. Moodustavad ju leedulased Leedu elanikkonnast umbes 80%, nii et kolm miljonit inimest peab oma emakeeleks leedu keelt. Kõrgist raskustest hoolimata arenes leedu kirjakeel, eriti aga publitsistika- ja ilukirjanduskeel Nõukogude okupatsiooni ajal võrdlemisi hästi.

Suuremate raskustega puutusid kokku teadus-, äri- ja kantseleikeel. Kuigi juhtivad ametiisikud keelevigade parandamist just ei keelanud, ei kandnud nad ka hoolt omaenda keelekultuuri ega ametlike dokumentide keele eest. Kõige paremini ilmneb see nõukogudeaegsete koodeksite ja seaduste keelest. Vene keele mõju ei seisnenud üksnes rohkete võõrterminite juurdetulekus, vaid see vääristas halbade tõlgete kaudu ka leedu keele lauseehitust. Õiguskeelehoole ja -korraldus oli siis ja on ka praegu leedu terminoloogide jaoks raske ülesanne, sest leedu lingvistide võimalused osaleda õigusaktide väljatöötamisel on üsna piiratud.

Võiks arvata, et iseseisvuse taastumisega on loodud soodsad tingimused keele kõigi valdkondade arenguks. Tundub, et kõik eeldused selleks on olemas: 1988. aastal tehti Leedu põhiseaduses riigikeelt käsitlev täiendus; 1995. aastal vastuvõetud keeleseaduses on määratud leedu keelele riigikeele staatus ning see loob tingimused leedu keele kasutamiseks ja kaitsmiseks riigielu kõigil tasanditel; valitsuse koostatud riigikeele kasutus- ja arenguprogrammides on ette nähtud toetada leedu keele arendamist rahaliselt; on loodud ja tegutseb keelekorraldusorgan – Leedu Keele Komisjon. Kuid ülimalt kiired sotsiaalsed muutused, turumajandus, infotehnoloogia areng ja Leedu valmistumine Euroopa Liitu astumiseks nõuavad paratamatult keelelist kajastamist ning keele kasutuskõlblikuna hoidmist nii igapäevasuhtluses kui ka riigielu tasandil. Me pidime võrdlemisi lühikese ajaga seadusandlikult ümber korraldama riigielu kõik valdkonnad. Kaheteistkümne iseseisvusaasta jooksul on Leedu võtnud vastu kõik põhilised seadused ning tsiviil-, töö- ja kriminaalseadustiku. Kiirus sunnib muretsema õiguskeele korrastamise ning leedu keele säilimise pärast.

Ei ole vaja eriti süveneda, saamaks aru, et nii suurteks muutusteks ei olnud valmis ei inimesed, riik ega ka keel ise. Nõukogude ajal alanud keelearengute peatumine tekitas lüngad terminoloogiasse. Vanad, sõdadevahelisel ajal Leedus kasutusel olnud terminid on ununenud või ebasobivad või võetakse taas aktiivkeelde suurte raskustega. Lisaks vajatakse palju uusi termineid, sest uute ilmingute nimetamiseks ei ole leedukeelseid sõnu. Sellepärast on tänapäeva leedu keeles rohkesti võõrsõnu, mis tulevad majanduse, panganduse ja infotehnoloogia sõnavarasse põhiliselt inglise keelest (anglitsismid). Nad takistavad leedu keele sõnavara arengut, kahjustavad selle leksikaalset rikkust ja omapära, nende kasutus on normimata ning seetõttu lagundavad nad keelesüsteemi.

KEELEPÄEV

Võõrsõnade levik ja kasutus on tingitud paljudest psühholoogilistest ja sotsiaalsetest faktoritest. Üks selline on pealesunnitud isolatsiooni kadumine. Leedu keel on avanenud maailma keelte ja kultuuride mõjudele, mis võivad olla nii head kui ka halvad. Ühiskonnas täheldatakse erilist püüdu võtta valimatult üle kõikvõimalikud euroopalikud standardid, sh keelelised. Näiteks võõrsõnu kiputakse kasutama hästi palju ja ilma erilise vajaduseta. Aeg-ajalt on kuulda argumente: “Euroopa ei saa meist midu aru”, “Seda terminit on vaja Euroopa Liidu jaoks”, “Nii on sätestatud ELi direktiivides”. Meie, keeleteadlased, kes me toimetame seaduseelnõusid ja muid Leedu Vabariigi Seimile esitatavaid õigusakte, oleme sunnitud need argumentid ümber lükkama.

Uute võõrlaenude ohjeldamatu pealetuleku põhjus peitub keele liigeses tänapäevastamises, püüdes olla ekstravagantne. Nii heidetakse emakeelne elav sõna kõrvale ja eelistatakse kasutada raskesti arusaadavat võõrlaenu. Selle tagajärjel kannatavad keele arusaadavus ja täpsus. Ometi on arusaadavus ja täpsus õiguskeele tähtsamaid põhimõtteid. Arusaamatud lausetarindid ja täpsuse puudumine tekitavad seaduste erineva tõlgendamise võimalusi.

Rohkete võõrlaenude levikut soodustab seegi, et paljud meie juristid ja tehnilise intelligenti esindajad on üles kasvanud kakskeelses keskkonnas ning suureneb nende inimeste hulk, kes on saanud hariduse väljaspool Leedut. Nad valdavad hästi võõrkeeli ja see on hea. Kuid tihti on nende keelevaist nüristunud: nad ei erista oma- ja võõrsõnu. Jurist, majandusteadlane või muu ala asjatundja tihtipeale ei märkagi, et ta kasutab võõrkeelest laenatud sõnu. Kui varem võeti sõnad peaaegu tähthaaval üle vene keelest, siis nüüd kopeeritakse need inglise keelest.

Laenude rohkuse põhjustab rahvuse nõrgenev vaimne kultuur: on kujunenud olukord, kus tuleb palju jõudu kulutada enese säilitamisele, sellele, et kuidagimoodi vastu pidada ja elus läbi lüüa.

Mõnikord võib täheldada erimeelsusi keeleteadlaste suhtumises uute laenude kasutamisse. Kostab häáli, et leedu keele lähenemine indoeuroopa keeltele on paratamatus, et rohkete uute laenude tulek on möödapääsmatu ja sellega tuleb leppida, et leedu keel kuulub Euroopa väikeste keelte hulka ja kui me tahame liituda Euroopa Liiduga, peame andma teistest rahvustest inimestele võimaluse ennast mõista.

Leedulasi peaks siiski murelikuks tegema asjaolu, et inimene, kes leedu keelt ei valda, suudab enamikust Leedu Vabariigi seadustest peaaegu täielikult aru saada, sest selles on nii palju võõrsõnu.

Sama probleemi ees seisavad paljud endised okupeeritud rahvad. On arusaadav, et iga keel muutub, eriti aga siis, kui elatakse suurrahva keele mõju all. Kuid tuleb eristada, millised muutused tulevad kasuks keele arengule, millised aga hakkavad kahjustama tema süvstruktuuri. Teiste keelte, eriti võõrlaenude mõju tuleb reguleerida. Seda tuleb teha, lähtudes

KEELEPÄEV

otstarbekuse, keelestruktuuri püsivuse, õigekeelsuse ja stiilipuhutuse kriteeriumidest. Kõigil juhtudel tuleb kontrollida, kas laenamine on keelele vajalik, kas uus sõna ei lükka kasutusest välja emakeeles olevat või olnud sõna, kas ta ei riku keele süsteemi, normipärasust ja puhust.

Neist põhimõtetest lähtudes tehakse õigusaktide väljatöötamisel ja toimetamisel koostööd juristidega ning valdkonnaasjatundjatega. Meie, lingvistid, soovitame alati eelistada võõrsõnadele juba olemasolevaid leedu sõnu ja pakume võimalusi luua uusi leedupäraseid väljendeid. Sellise kohustuse paneb meile õigusaktide väljatöötamiseks kehtestatud kord. Selles on õigusakti sisu ja keele kohta öeldud, et õigusakt peab olema lühike ja selge, liigsete või väärtõlgendust võimaldavate väljenditeta ning et võõrsõna võib kasutada üksnes siis, kui mõistet väljendav sõna leedu keeles puudub.

Esmapilgul võib tunduda, et keeleteadlastel on suurepärane võimalus õigusakti väljatöötamisel keele arengule kaasa aidata. Tegelikuses ei ole see nii lihtne.

Tavaliselt luuakse tähtsate ja mahukate seaduste ettevalmistamiseks töörühmad. Nende koosseisu kuuluvad juristid, valdkonnaspetsialistid ja praktikud, kuid ainult erandjuhtudel ka lingvistid. Töörühmad pöörduvad harva Leedu Keele Komisjoni poole palvega nende tehtud eelnõud üle vaadata.

Töörühmas ettevalmistatud ja tihtipeale juba ka valitsuses heakskiidetud eelnõu esitatakse arutamiseks ja vastuvõtmiseks seimile. Kodukorra kohaselt peab iga eelnõu enne istungile jõudmist läbi käima dokumendiosakonna keeleteimetajate käest. Sama protseduuri korratakse enne seaduse vastuvõtmist. Seega algab ja lõpeb keeleteadlaste töö alles seimis.

Seaduseelnõu toimetamisel peame meie, keeleteimetajad, koos juristide ja valdkonnaspetsialistidega leidma kõige sobivama sõnastuse. Tuleb märkida, et Leedu juristid ja valdkonnaasjatundjad ning ametiisikud kuuluvad lingvistide ettepanekuid ja märkusi küllalt tähelepanelikult ning ühiste pingutuste tulemusena õnnestub tihti leida suhteliselt head lahendused, mis õigusaktide keelt arendavad. Paljud saavad aru, et seadustes kasutatavad halvasti koostatud või ebatäpselt tõlgitud terminid tekitavad suurt segadust ning et neid on hiljem väga raske muuta, kui nad on seaduste kaudu juurdunud. Kahjuks on selliseid näiteid Leedu viimaste aastate praktikas olnud üsna palju.

Näiteks 1994. aastal vastuvõetud aktsiaseltside seaduses kasutati väärtermineid *patroneeriv* ja *tütarettevõtte*. Sellest seadusest kui baasseadusest on need terminid läinud paljudesse teistesse majandusseadustesse, kuigi nii seimi keeleteadlased, Leedu Keele Komisjon kui ka Leedu Keele Instituudi terminoloogid soovitasid kasutada sobivaid leedukeelseid vasteid *põhiettevõtte* ja *teisene ettevõtte*. Sel teemal avaldati ajakirjanduses mitu artiklit, kuid majandusinimesed väitsid iga kord vastu: kui nii on seadusega ette nähtud, siis ei saa sama asja teisiti nimetada. Ka 2002. aastal vastuvõetud uuest aktsiaseltside seadusest ei õnnestunud neid enam välja jätta, sest nad olid juba laialt kasutuses ja sügavalt juurdunud.

KEELEPÄEV

Või näiteks teine tõlketermin *krediidiliit*. See on absoluutne võõrkeha meie keeles, mis ometi ilmus seadustesse, sest majandusteadlased ei ole nõus kasutama keeleteadlaste pakutud terminit *laenuühing*.

Seaduste õigekeelsuse tagamiseks on tähtis varakult ette näha ja teada, mis termineid leedu keeles vaja oleks. Siis on võimalik õigel ajal tuvastada väärtermin ja kergem on asendada kasutusse võetud väärtermin õige leedukeelse vastega. Mitmel korral on keeleteadlased soovitanud kirjutada sulgudesse termini, mis on kõlbmatu terminiga paralleelselt kasutuses. Näiteks *keskkonna monitoring* (seire), *narkootiliste ja psühhotroopsete ainete prekursorid* (eelkäijad) jne. Kõlbmatut terminit hilisemates seadustes sel juhul ei kasutata ja kinnistub kasutuskõlblik leedukeelne termin.

Õigusaktide eelnõude toimetamisel on meil olnud tihe koostöö Leedu Keele Komisjoniga. Pöördume nende pool palvega anda hinnang juristide vaidlustatud küsimustele. Komisjoni kui seimi nimetatud ametliku vahekohtuniku arvamus sunnib spetsialiste ja ametivõimu esindajaid tihtilugu arvestama keeleteadlaste märkustega. Mõnikord on komisjoni otsus mõjutanud seimisi hääletustulemusi (nt ID-kaardi nimetuse puhul).

Meie töö edu – millest annab tunnistust õigusaktide keel – ei sõltu üksnes filoloogilisest kultuurist ega eelnõu koostajate koostöövalmidusest, vaid ka sellistest objektiivsetest asjaoludest nagu õigusakti pikkus ning selle läbitöötamiseks antud aeg. Näiteks kulus üle 900 leheküljelise tsiviilkoodeksi koostamiseks mitu aastat, kuid seimi dokumendiosakonna keeletoimetajad olid sunnitud sama teksti seimisi vastuvõtmiseks ette valmistama kolme nädala jooksul.

Oluliselt mõjutab õiguskeele seisundit ka asjaolu, et meil ei jätku töövahendeid, näiteks sõnaraamatuid, eriti seletussõnastikke. Viimase aastakümne jooksul on avaldatud kolm võõrsõnastikku, mitukümmend oskussõnastikku ja eri valdkondade teatmeteoseid, millest suurem osa on kakskeelsed (inglise-leedu), kuid on ka neljakeelseid. Tõsiselt võetav õigusterminite seletussõnastik meil aga puudub. 1954. aastal väljaantud väike õigussõnastik on vananenud ega vasta tänapäevavajadustele. Mingil määral täidab seda tühimikku ingliseleedu õigussõnaraamat. See on eeskätt mõeldud tõlkidele ja tõlkijatele, kuid on kasulik ka leedu keele toimetajatele. Sõnastiku alusel võib jälgida õigussõnavara muutumist, s.o inglise keele kaudu leedu keelde tulevaid uusi kinnistamata ja normimata termineid.

Paljude valdkondade terminoloogide jaoks on üpris aktuaalne sünonüümiprobleem. Sõnastikest ja õigusaktidest on näha terminikasutuse erinevusi: üht ja sama mõistet tähistatakse kahe või isegi kolme terminiga, mõnikord kasutatakse samas tekstis kõrvuti täissünonüüme (nt *genotsiid* ja *holokaust*, *koostöö* ja *kooperatsioon*, *õigusaktide harmoneerimine* ja *kooskõlla viimine*). Neil juhtudel kerkib paratamatult mõistete täpsuse küsimus, mis ei ole puhtkeeleline. Esmajärjekorras soovivad leedu keeleteadlastelt selgust saada tõlgid ja tõlkijad. Kuigi keeletoimetajaid süüdistatakse sageli terminisünonüümide kasutuses, on seda peaaegu võimatu vältida. Paljudes valdkondades on leedu terminoloogia alles loomisjärgus

KEELEPÄEV

ja aja möödudes selekteerub mitmest sünonüümist üks. Keeleteadlased siin oma jõududega hakkama ei saa, vaja on kaasata parimaid valdkonnaterminoloogia asjatundjaid, kes keeleteadlasi nõustaksid. Keele valdamine ei tähenda erialaterminoloogia tundmist. Keeleteadlased, tõlgid ja tõlkijad, kes on oma valdkonna head asjatundjad, ei suuda asendada juriste ega majanduse, rahanduse või muude valdkonna asjatundjaid.

Õigusaktide keele korrastamine nõuab õigusaktide loojatelt, poliitikutelt ja teistelt oma väljendusoskuse parandamist. Sel eesmärgil teevad Leedu Vabariigi Seimi dokumendiosakonna keeleteoimetajad koostööd koosseisuväliste keelekonsultantidega. See oli eriti viljakas seimi praeguse koosseisu volituste alguses, kui kaasati Leedu Keele Komisjoni asjatundjad ja leedu keele õpetajad. Nad on osalenud seimi plenaaristungitel ja seal talletanud keelevigu. Istungite vaheaegadel on koostatud tüüpvigadest ülevaateid, mille alusel kirjutatud artiklid on ilmunud Seimi Kroonikas. Seimi liikmetele on jagatud nende tehtud vigade loetelusid. Kogutud materjali alusel on välja antud keelenõuandebro üüre.

Võime tunda rõõmu, et alates 2001. aastast on meil võimalus kasutada leedukeelset eurosõnastikku (Eurovoc). See on suur mitmekeelne sõnaraamat, mis kajastab kõiki Euroopa Liidu tegevusvaldkondi: poliitikat, rahvusvahelisi suhteid, õigust, majandust jne – kokku 21 valdkonda. Sõnaraamatu alusel süstematiseeritakse nüüd kõiki Leedu seimi infosüsteemi dokumente. Eriti vajalik on see praegu, kui Leedu on valmis astuma Euroopa Liitu ja on tekkinud vajadus keskenduda eurodokumentide tõlkimisele.

Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimise probleemid on omaette suur teema. Õigusaktide tõlkimisel puutub tõlkija alati kokku dilemmaga, kuidas vältida sõnasõnalist tõlget ning säilitada tõlke ja tõlgenduse tasakaal. Tähtis on nii tõlgitava õigusakti funktsionaalsus kui ka adreassaat. Euroopa Liidu õigusakti leedu keelde tõlkides ja toimetades tuleb alati mõelda sellele, mil määral suudame neid sobitada oma õigusega ja leedu terminoloogiaga. Tõlge ei ole ju sõnasõnaline, see on midagi enam kui lihtsalt terminid. Meie õigusakte Euroopa Liidu õigusaktidega võrreldes on selge, et leedu õiguskeel on vähem formaalne, hoopis teisiti sõnastatud ega sisalda nii palju kli esid. Kuigi leedukeelsetele õigusaktidele on omane umbisikuline lause, ning eriti palju kasutatakse tingimuskõrvallauseid, on ta ikkagi mõnes mõttes väljendusrikkam ja lakoonilisem. Seda peab õigusakti tõlkides ja toimetades arvestama.

Euroopa Liidu dokumente tõlkides ja neid meie seadustega kooskõlastades oleme veendunud, et esmajärjekorras on vaja kõigi vahenditega piirata inglise keele mõju leedu keelele. Terminite normimisest ja võõrsõnadele vastete otsimisest ei piisa. Tuleb luua süsteem, mis kaitseb riigikeelt võõrsõnatulva eest. Esimene samm selles suunas on juba tehtud: valitsus on kinnitanud võõrsõnade leedukeelsete vastetega asendamise korra. Seda nõuet on kohustatud täitma riigiasutused ja kohaliku omavalitsuse asutused, kes töötavad välja õigusaktide eelnõusid. Nõuet peavad järgima ka keele järelevalve pädevusega toimetajad, õppevahendite valmistajad ning kauba tootjad ja tarnijad. Uued võõrsõnad, mille kasutamise

KEELEPÄEV

kohta pole lingvistide seisukohta ning mida ei ole võetud sõnastikesse, tuleb esitada Leedu Keele Komisjoni ekspertidele hinnangu saamiseks. Teoksil on võõrsõnade kogumik, kuhu lisatakse soovitatavad leedukeelsed vasted. Leedu Vabariigi Teataja lisas avaldatakse Leedu Keele Komisjoni soovitusel uute võõrsõnade kasutamise kohta.

Niisuguse korra sisseadmimine ei tähenda, et ametlikus keeles võõrsõnu üldse kasutada ei saa. Saab küll. Eelkõige kasutatakse siiski neid võõrsõnu, mis on võetud sõnastikesse ja mille kasutus on normitud. Samas ei tohi unustada keele stiili – see, mis sobib teadus- või äristiilile, võib olla ametikeeles täiesti sobimatu.

Ametlikult kinnitatud “Riigikeele kasutamise ja arendamise programm”, “Leedu keel infoühiskonnas”, juba nimetatud võõrsõnade leedukeelsetega asendamise kord ja muu selline materjal võimaldavad säilitada keele selgust ja täpsust. Ometi sellest ei piisa. Me ei tunne puudust mitte ainult omasõnadest ja -terminitest, vaid ka austusest emakeele vastu. Igas kultuurkeeles peab saama väljendada ka kõige keerulisemaid mõtteid ja lahendada kõige tähtsamaid küsimusi.

Võib tõdeda, et riigi ja keeleteadlaste ühendatud jõud on viimasel ajal süvendanud arusaama, et leedu keel ei ole mitte ainult riigikeel, vaid ka kultuuripärandi ja rahvuskultuuri osa.

REGINA NARUTIENE,
Leedu Vabariigi Seimi
dokumendiosakonna peaspetsialist

(Vene keelest tõlkinud **Maarika Varres**)

KEELEPÄEV

IÄTI ÕIGUSTERMINOLOOGIA VÄLJATÖÖTAMINE EUROOPA LIIDUGA LIITUMISE PROTSESSIS

Erialases õppekirjanduses ning tehnilises ja arvepidamisdokumentatsioonis tuleb kasutada ühtlustatud terminoloogiat. Terminite väljatöötamise ja kasutamise üle otsustab Läti Teaduste Akadeemia terminoloogiakomisjon. Uued terminid ja nende standardmääratlused võetakse kasutusele ametlikus suhtluses üksnes pärast nende heakskiitmist terminoloogiakomisjonis ja avaldamist ajalehes *Latvijas Vēstnesis*¹.

(Läti Vabariigi keeleseaduse artikli 22 lõige 1.)

Minu ettekande põhieesmärk on tutvustada, kuidas Euroopa Liidu õigustiku tõlkimisel vajalik terminoloogia on Lätis kujunenud ning mis suunas selle väljatöötamine praegu edasi liigub. Keskendudes küll ELi õigustikule, ei piirdu ma ainult sellega, vaid räägin läti õigusterminoloogia arengust ka üldisemalt.

Euroopa Liiduga liitumisel kandidaatriikide seadustesse võetava ühenduse õigustiku adekvaatse tõlkimise nurgakiviks on täpne terminoloogia. Kui niisugust terminoloogiat ei õnnestu luua, võib tekkida õiguslik ebakindlus. Terminoloogilisi ebatäpsusi on hiljem võimalik kõrvaldada üksnes seaduste tühistamise ja uute seaduste vastuvõtmise kaudu. See on väga aeganõudev ja kulukas ettevõtmine.

Euroopa Liiduga varem liitunud riikides ei ole olnud terminoloogiaga selliseid probleeme nagu Kesk- ja Ida-Euroopa riikides, sest nende riikide ja ELi liikmesriikide õigusterminoloogia areng on kulgenud viimase viiekümne aasta jooksul eri suundades. Seepärast on nüüd tarvis väga palju uusi termineid.

Lätis tehtavast terminoloogiatööst rääkides tuleb arvestada Läti seadustega loodud hierarhiat. Praegu tegeldakse terminite väljatöötamisega kolmel tasandil.

1. tasand. Teaduste Akadeemia terminoloogiakomisjon

Keeleseaduse kohaselt peab uued terminid heaks kiitma Läti Teaduste Akadeemia terminoloogiakomisjon (edaspidi *TA terminoloogiakomisjon*). Kuidas see komisjon töötab? Kuidas ta mõjutab Euroopa Liiduga ühinemiseks vajalike aktide tõlkimist?

TA terminoloogiakomisjon ei ole uus institutsioon. Selle moodustas Läti Ministrite Nõukogu 1919. aastal. 1946. aastal määrati komisjon vastloodud Teaduste Akadeemia koosseisu. Komisjoni rahastab Läti valitsus. Tänu Moskvas korraldatud töhusale õppele ning tihedale suhtlusele Austria ja Saksamaa terminoloogidega olid läti terminoloogid oskuskeeleteooria

¹ Läti Valitsuse ametlik häälekandja.

KEELEPÄEV

uute suundadega hästi kursis. Komisjon on oma tegutsemise kestel toetunud tugevale teoreetilisele alusele ning see asjaolu on tal viiekümne sõjajärgse aasta jooksul aidanud vastu seista venestamisele ning kaitsta praegu läti keelt inglispärastamise eest. Läti keeleseadus, mis võeti vastu 1992. aastal, annab komisjonile kõrgeima otsustaja volitused. See tähendab, et kõik uued terminid peab heaks kiitma just ja ainult see komisjon.

Terminoloogiakomisjoni põhimääruse II osa artiklite 2 ja 3 järgi kohustub Läti valitsus arendama ühtlustatud, integreeritud ja teaduslikel alustel põhinevat terminoloogiat, mis on kooskõlas rahvusvaheliselt tunnustatud terminoloogiapõhimõtetega.

Terminoloogiakomisjoni ülesanded on järgmised:

- hinnata komisjonile esitatud terminiloendeid ja kinnitada need
- teha terminite ekspertiis ja anda hinnang esitatud terminitele
- nõustada eri valdkondade terminoloogiat oma oskuskeele arendamise meetodika küsimustes
- teha otsuseid vaieldavate terminite kasutamise kohta
- avaldada komisjoni otsused ja heakskiidetud termineid käsitlev muu teave kohta ajalehes *Latvijas Vēstnesis*
- arendada ja täiendada komisjonis heakskiidetud terminite andmebaase
- ühtlustatud ametliku terminoloogia väljatöötamisel teha koostööd Tõlke- ja Terminoloogiakeskusega ning teiste valitsusasutustega
- teha koostööd Riikliku Keelekeskusega ametliku terminoloogiapoliitika strateegiliselt tähtsate küsimuste lahendamisel

Terminoloogiakomisjoni istungitel osaleb umbes 30 valdkonna terminoloogiaspetsialisti ja 3–4 keeleteadlast. Põhikirja kohaselt peab komisjon pidama oma istungeid vähemalt kord kahe kuu jooksul. Terminoloogiakomisjon tegutseb ka nõuandekeskusena. Peamiselt vastatakse päringutele, mis käsitlevad ingliskeelsete ja teiste võõrkeelsete terminite läti vasteid.

Terminoloogiakomisjonil on 23 allkomisjoni ja neis on kokku umbes 300 liiget. Terminoloogiakomisjoni allkomisjonide liikmed on oma ala spetsialistid. Just nemad teevad kindlaks, missuguseid uusi termineid on tarvis luua, missuguseid on vaja ühtlustada. Nende ülesanne on terminite kogumine, määratluste ettevalmistamine ja tõlkimine.

2. tasand. Õigusterminoloogia allkomisjon

Enne õigusterminoloogia allkomisjoni loomist 2000. aasta alguses ilmutas Tõlke- ja Terminoloogiakeskus initsiatiivi terminiloome kiirendamiseks, sest seoses Läti liitumiseks valmistamisega tunti uute terminite väljatöötamise järele suurt vajadust. Nii sõlmiti Tõlke- ja Terminoloogiakeskuse ja terminoloogiakomisjoni vahel koostöölepe, mis võimaldas keskusel tema enda väljatöötatud termineid kasutada ilma terminoloogiakeskuse heakskiiduta. Tuli ju Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimisel kasutada väga palju uusi termineid, tavapärane terminite kinnitamise menetlus oli aga eurointegratsiooni vajadusi arvestades liiga keeruline.

KEELEPÄEV

Alates õigusterminoloogia allkomisjoni loomisest on selle komisjoni tööd juhtinud seimi õigusbüroo juhataja. Allkomisjonis on esindatud järgmised institutsioonid:

- Seim
- Justiitsministeerium
- Läti Ülikooli õigusteaduskond
- Riigikantselei
- Eurointegratsioonibüroo
- TA terminoloogiakomisjon
- Tõlke- ja Terminoloogiakeskus

Tõlke- ja Terminoloogiakeskus valmistab ette vajalike terminite loetelu, pakub neile lätikeelseid vasteid ning teeb ettepanekuid eri valdkondade (nt ELi õigusaktid, ELi institutsioonid, komisjonid jne) terminikogumike väljaandmiseks. Ettevalmistatud loetelud esitatakse Eurointegratsioonibüroole, kes jagab need omakorda allkomisjoni liikmetele. Enne õigusterminoloogia allkomisjoni istungit võtab Riigikantselei ühendust kõigi ministeeriumide õigusosakondadega, et pidada aru loetelus esitatud terminite üle ja saada tagasisidet.

Õigusterminoloogia allkomisjon tuleb kokku kord nädalas. Terminid kiidetakse heaks kvalifitseeritud häälteenamusega: poolt peab olema viis liiget, nende hulgas terminoloogiakomisjoni esindaja. Kui allkomisjonis kokkuleppele ei jõuta, peab see komisjoni liige, kelle tegevusvaldkonda kõnealune termin kuulub, otsima lisainformatsiooni, täpset määratlust või konteksti, kus terminit kasutatakse.

Kui termin on kinnitatud, teavitavad komisjoni liikmed otsusest institutsiooni, keda nad esindavad ja kes vastutab otsuse elluviimise eest. Riigikantselei informeerib otsusest ministeeriume. Tõlke- ja Terminoloogiakeskuse ülesandeks jääb lisada uus termin oma andmebaasi.

3. tasand. Ministeeriumidevaheline Euroopa Liidu õigusterminoloogia töörühm

Et edendada ELi õigusterminoloogia riigisisest normimist, asutas Riigikantselei 2000. aasta aprillis ministeeriumidevahelise Euroopa Liidu õigusterminoloogia töörühma. Selles osalevad võõrkeelte ja läti keele spetsialistid ning haldusametuste juristid. Töörühm teeb koos ministeeriumiametnikega, valdkonnaspetsialistidega, Riikliku Keelekeskusega, Eurointegratsioonibürooga ning Tõlke- ja Terminoloogiakeskusega ettepanekud ELi õigusterminite lätikeelsete vastete kohta. Tavaliselt esitab Riigikantselei esindaja töörühma ettepanekud TA terminoloogiakomisjoni õigusterminoloogia allkomisjonile.

Läti TA terminoloogiakomisjoni õigusterminoloogia allkomisjon lükkab mõnikord otsustamise edasi, et kuulata ära ELi õigusterminoloogia töörühma arvamus, sest sageli on terminid väga spetsiifilised ja tuleb konsulteerida valdkonnaspetsialistidega. Kui aga töörühm ei suuda mõnes küsimuses otsustada, küsib ta õigusterminoloogia allkomisjoni arvamust.

KEELEPÄEV

Töörühma koosolekuid peetakse kaks korda kuus. Riigikantselei esindajad teevad seal teatavaks õigusterminoloogia allkomisjonis tehtud otsused. Selle alusel jätkab töörühm oma tegevust: kogub arvamusi haldusasutustelt terminiloome vajaduse kohta, kogub eri valdkondade probleemseid termineid, pakub asutuste spetsialistidele võimalust vahetada seisukohti ja otsida probleemsetele terminitele parimaid vasteid.

Tõlke- ja Terminoloogiakeskus²

Tõlke- ja Terminoloogiakeskus on juhtiv institutsioon, mis on esindatud kõigil nimetatud tasanditel ja täidab võtmerolli Euroopa Liidu terminitele läti keelsete vastete väljatöötamisel.

Tõlke- ja Terminoloogiakeskus on Eurointegratsioonibüroo alluvuses tegutsev riiklik asutus, kelle ülesandeks on:

- teha kõige tähtsamad rahvusvahelised ja ELi õigusaktid kättesaadavaks läti keeles ja Läti seadused ELi liikmesriikide keeltes
- arendada õiguskeelt terminite normimise kaudu
- koordineerida tõlkimist, edendades ühtlustatud terminoloogia kasutamist ja pakkudes keelealast nõustamist
- õigusriigi toetamiseks teha tähtsad dokumendid avalikkusele kättesaadavaks läti keeles
- jagada õigustõlke- ja terminoloogiateadmisi, tehes oma andmekogud kättesaadavateks

Ühtlustatud terminoloogia ja tõlkestandardid või metodoloogia on professionaalse tõlkeasutuse toimimise alustala. Niisuguse intellektuaalse aluseta ei ole võimalik teha kvaliteetset tõlget. Eriti õigustekstide ja muude tehniliste dokumentide tõlkimise puhul. Oma tegevuse alguses kulutas Tõlke- ja Terminoloogiakeskus palju aega ja vahendeid niisuguse baasi loomiseks, korrastades EL õigusterminoloogiat ja luues tõlkestandardeid.

a) Terminoloogia areng ELi õigustekstide tõlkimisel

Et saavutada edu terminoloogia ühtlustamisel, rakendas Tõlke- ja Terminoloogiakeskus tõlgete ühtlustamise süsteemi ning töötas välja menetluse, kus terminoloog on kaasatud kõigisse tõlkeprojektidesse. Terminoloog töötab tihedalt koos tõlkijate, toimetajate ja valdkonnaasjatundjatega. Ühtlustatud läti keelse terminoloogia kasutamine tagatakse:

- terminoloogiaalase uurimis- ja arendustööga. Tõlkimisel järgitakse nõuet kasutada TA terminoloogiakomisjonis heakskiidetud, Läti seadustes kasutatavaid või praktikas väljakujunenud termineid;
- tõlgete terminikasutuse ühtsusega, mis saavutatakse tõlke- ja terminiandmebaaside kasutamise kaudu;
- terminoloogia valdkonnaasjatundjatega kooskõlastamise kaudu.

² Autor tänab Tõlke- ja Terminoloogiakeskuse vastutavaid töötajaid, kes andsid oma töö kohta väga lahkelt üksikasjalikku informatsiooni.

KEELEPÄEV

Terminoloogia arendamise keeruline protsess nõuab nii head keelelist ettevalmistust kui ka kindla valdkonna tundmist. ELi terminoloogia tuleb läti keelde tõlgete kaudu ja selle areng sõltub suuresti Tõlke- ja Terminoloogiakeskuse tööst. Samal ajal tehakse terminoloogiatööd ka Läti ministeeriumides, kus valmistatakse ette ELi õiguse nõuetele vastavaid seaduseelnõusid. Seda kõike arvestades teeb Tõlke- ja Terminoloogiakeskus tihedat koostööd ka ministeeriumide ekspertidega ning valdkonnaasjatundjatega.

b) Terminite heakskiitmine

Terminoloogiakomisjon, Riia Infotehnoloogia Instituut ning Tõlke- ja Terminoloogiakeskus sõlmisid 1999. aasta alguses koostöökokkuleppe, mis võimaldab Tõlke- ja Terminoloogiakeskusel arendada ja levitada terminit enne, kui selle kiidab heaks TA terminoloogiakomisjon, ning teeb võimalikuks termini hilisema vastuvõtmise. Niisugune menetlus tuleneb vajadusest, et ELi dokumentide tõlkimisel on sageli vaja teha kiireid otsuseid.

c) Terminite normimine ja arvelevõtmine

Terminite normimisel ja arvelevõtmisel kasutab Tõlke- ja Terminoloogiakeskus TRADOS MultiTermi. See on sisekasutuseks mõeldud terminiandmebaas, mis sisaldab üle 30 000 ELi ja Läti õigusaktide termini. NATO dokumentides kasutatavate terminite jaoks on loodud oma andmebaas, mis sisaldab enam kui 4500 terminit. Tõlkimisel lisatakse Tõlke- ja Terminoloogiakeskuse andmebaasidesse uusi termineid, mis ei ole küll laiemale üldsusele kättesaadavad, kuid tagavad tõlgitavate terminite ühtluse. Juba heakskiidetud terminid lisatakse regulaarselt Interneti terminiandmebaasi.

d) Tõlke- ja Terminoloogiakeskuses väljatöötatud terminite kättesaadavus

Internetis

Kui Tõlke- ja Terminoloogiakeskus 1997. aastal oma tegevust alustas, oli tema esimene ülesanne luua Lätis väljatöötatud ja heakskiidetud ühtne terminiandmebaas. Andmebaasi loomist alustati 1998. aastal ELi Tehnilise Abi ja Teabevahetuse Keskuse (TAIEX) kaasabil. Projekti hakkas ellu rakendama Riia Infotehnoloogia Instituut, kellel olid varasemad andmebaaside loomise ja keeletehnoloogia väljatöötamise kogemused. Ühtlustatud terminoloogia kasutamise edendamist alustati TA terminoloogiakomisjonis heakskiidetud terminite andmebaasi sisestamisest. Andmebaasi sisestatava materjali valikul lähtuti sõnaraamatu ilmumise ajast. Valiti välja need sõnaraamatud, mis olid ilmunud viimase kümne aasta jooksul, sest varem ilmunud terminisõnastikud olid sageli aegunud. Projekti ette valmistades loodi andmebaas, mis sisaldas 114 900 lätikeelset, 38 650 ingliskeelset, 99 5000 venekeelset ja 11 700 saksakeelset terminit, lisaks veel hulgakese ladinakeelseid termineid. See andmebaas on laiemale üldsusele kättesaadav Tõlke- ja Terminoloogiakeskuse koduleheküljel (www.ttc.lv). Andmestikku täiendatakse pidevalt Tõlke- ja Terminoloogiakeskuses ning terminoloogiakomisjonis väljatöötatud terminitega. Nüüdseks on kogutud umbes 122 000 märksõna.

KEELEPÄEV

Terminoloogiaväljaandes

Et propageerida ühtse terminikasutuse põhimõtet, koostas ning andis Tõlke- ja Terminoloogiakeskus 2000. aastal PHARE kaasabil välja kaks terminoloogiasõnaraamatut. Esimene neist on “Inglise-läti põllumajandusterminite sõnastik”, milles on umbes 3800 märksõna. See sisaldab ELi põllumajandusvaldkonna seaduste termineid ning nende Tõlke- ja Terminoloogiakeskuses loodud lätikeelseid vasteid. Teine sõnastik on “Inglise-läti ELi õiguse esmaallikate terminoloogia sõnastik”, mis sisaldab umbes 1700 märksõna. Sõnastikus on ELi õiguse esmaallikate ja teiseste õigusaktide terminid.

JURIS GROMOVS,

Läti TA terminoloogiakomisjoni
õigusterminoloogia allkomisjoni asepresident,
Läti Eurointegratsioonibüroo
valdkonnapoliitika osakonna juhataja asetäitja,
rahvusvahelise õiguse magister ja
Läti Riikliku Ülikooli lektor

(Inglise keelest tõlkinud **Elle Pärtma**)

KEELEPÄEV

MÕTTEID ÕIGUSAKTIDE EELNÕUDE KEELETOIMETAMISEST JA SEADUSTE ARUSAADAVUSEST¹

Eelnõude keeletoimetamisest

Õigusloomega iga päev tegeleva ametnikuna tahan avaldada mõningaid mõtteid ja tähelepanekuid seoses õigusaktide eelnõude keelise toimetamisega.

Kõigepealt paar näidet. Justiitsministeeriumi saadeti kooskõlastada seaduse eelnõu, millest leidsin üsna mitu keeleeksimust (kuigi kindlasti mitte kõiki). Sellest tulenevalt tegin eelnõu kooskõlastuskirjas ettepaneku korraldada õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskirja² § 29 nõude täitmine ning märkida eelnõu seletuskirja sissejuhatavas osas eelnõu keeletoimetaja nimi, ametikoht ja kontaktandmed. Hiljem sama eelnõu käsitleva Vabariigi Valitsuse istungi materjaliga tutvudes leidsin oma suureks üllatuseks, et arvestamata jäetud märkuste ja ettepanekute tabelis oli eespool nimetatud märkuse kõrvaleheitmise kohta laakooniline, et mitte öelda küüniline selgitus: „Mitte arvestatud, kuna ministeeriumil puudub keeletoimetaja.“

Teisel korral oli tegemist Vabariigi Valitsuse eelnõu kooskõlastusmenetlusega. Selle eelnõu seletuskirja sissejuhatuses oli nõuetekohaselt viidatud nii eelnõu autorile, vastutavale juristile ja keeletoimetajale kui ka nende ametikohtadele ja kontaktandmetele. Küsimusi tekitas eelkõige seik, et eelnõu näol ei olnud tegemist õiguskeelelist kõrgpiloota, i peegeldava tekstiga ning et autor ja keeletoimetaja olid ministeeriumi sama talituse ametnikud. Seejuures ei olnud talituse tegevus terminoloogia- ega muu keeletõõga üldse seotud. Lihtsalt huvi pärast asja uurides selgus, et mõlemad inimesed olid majandusharidusega. Sellest tulenevalt kerkis küsimus, kas keeletoimetamise nõue normitehnika eeskirjas on üksnes formaalne kohustus lisada seletuskirja mõni kõlav sõna või on tegemist siiski sisulise kohustusega.

Kas piisab üksnes sellest, et keegi “keskmine” inimene eelnõu läbi loeb ja seda enam-vähem mõistab, või peaks sellel lugejal olema teatav kvalifikatsioon? Vastus sellele küsimusele tuleneb eelkõige seisukohast, kas vanemate ja kõrgemate riigiametnike kõrgtasemel eesti keele oskus³ tähistab automaatselt ka nende võimet õigusaktide eelnõusid keelisel toimetada. Kui silmas pidada iseenda kogemusi, siis ehkki ma pole nõus tituleerima enese eesti keele oskust vähemaks kui kõrgtasemel olevaks, saan ma millegipärast Justiitsministeeriumi terminoloogiatalusse keeliseks korrigeerimiseks antud eelnõud tagasi alati vägagi „pu-

¹ Pisut täpsustatud ülestähendus 4. detsembril 2002 Tallinnas Rahvusraamatukogu konverentsisaalis toimunud X õiguskeelepäeva sõnavõtust.

² Vabariigi Valitsuse 28. septembri 1999 määrusega nr 279 kinnitatud „Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri“ (RT I 1999, 73, 695; 2001, 92, 562).

³ Selline nõue tuleneb Vabariigi Valitsuse 19. novembri 1996 määrusega nr 293 kinnitatud „Ametikohtade põhigruppide atesteerimisnõuete“ (RT I 1996, 82, 1461; 1999, 66, 656) punkti 6 alapunktist 6 ja punkti 15 alapunktist 5.

KEELEPÄEV

nasena“. Vähemalt minule tundub, et õigusaktide keeleteimetaja oskused on siiski spetsiifilised ja tema osa eelnõude väljatöötamise protsessis tuleks praegusega võrreldes tunduvalt suurendada. Jurist, keeleinimene ja reguleeritava valdkonna spetsialist (eelkõige tehnikavms valdkonna reguleerimisel) peaksid eelnõu koostamisel parema tulemuse saavutamiseks töötama käsikäes. Seda praktikat meil praegu paraku ei ole. Ilmselt on see õigupoolest tingitud meie senisest „galopeerivast“ õigusloomest, vajadusest õigusakte kiirustades uuendada.

Kas ei osuta need elulised näited väga selgelt vajadusele seada sisse õigusaktide keeleteimetajate andmebaas, et iga eelnõu saaks oma kvalifitseeritud keeleteimetaja isegi juhul, kui ministeeriumis sellist inimest ei ole?

Seaduste arusaadavusest

Mitmel korral on rõhutatud, et seadused (tegelikult kõik õigusaktid) peavad olema arusaadavad nn mõistlikule keskmisele kodanikule. Tõepoolest, inimene ei saa teostada õigusi ega täita kohustusi, millest ta teadlik ei ole. Seadused peavad olema arusaadavad kõigile, kelle kohta need käivad. Seadusest peab aru saama nii selle rakendaja kui ka see, kelle suhtes seda võidakse kohaldada, st isik, kelle õiguste ja kohustuste sisu ja ulatust seadus mõjutab.

Mitu aastat on arutletud Riigikogu menetluses oleva seaduste arusaadavuse tagamise seaduse⁴ eelnõu ja selle vajalikkuse üle. Minule isiklikult ei tundu see vajalik. Teatavasti on Riigikogu liikmed paljude eri elualade esindajad ja juriste ei ole nende hulgas kuigi palju. Leian, et tegelikult olekski väga vilets, kui kõik Riigikogu liikmed oleksid juristid. Vastuvõetavate seaduste juriidilise korrektsuse hindamisel peaksid Riigikogu liikmeid abistama komisjonide ametnikud ja Riigikogu Kantslei juriidiline osakond. Ja seda nad teevadki. Keeleküsimustes peaks olema samuti. Aga ei paista olevat.

Pigem jääb mulje, et keeleküsimusi (eriti terminiloomet) peetakse sellisteks lihtsateks asjadeks, kus igaüks on käsitatav eksperdina. Näiteks võib tuua hiljuti Riigikogus vastu võetud kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muutmise seaduse.⁵ Selle seadusega võimaldatakse luua kohalikes omavalitsustes oma korralveüksused ehk nõndanimetatud munitsipaalpolitsei. Kui algselt kavandati munitsipaalpolitseid puudutavad muudatused politsei-seaduse⁶ täiendustena, siis menetluse jooksul jõuti arusaamisele, et munitsipaalpolitseid

⁴ Seaduste arusaadavuse tagamise seaduse eelnõu. Riigikogu menetluses 253 SE. Arvutivõrgus aadressil: <http://www.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=99340011&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel>, 6. detsember 2002.

⁵ Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muutmise seaduse eelnõu. Riigikogu menetluses 777 SE (esialgne pealkiri: politseiseaduse ja kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu). Vastu võetud 17. detsembril 2002. Viimane tekst arvutivõrgus aadressil: <http://www.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=011490008&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel>, 18. detsember 2002.

⁶ Politseiseadus, 20. september 1990, RT 1990, 10, 113; 1991, 10, 152; RT I 1993, 20, 355; 1994, 34, 533; 40, 654; 86/87, 1487; 1995, 62, 1056; 1996, 49, 953; 1998, 50, 753; 51, 756; 2001, 7, 17; 65, 377; 85, 511; 2002, 56, 350.

KEELEPÄEV

selles seaduses käsitlema ei peaks ja ka munitsipaalpolitsei ametnikele ei peaks kohaldama politseiteenistuse seadust.⁷ Termin on aga jäetud endiseks. Seega on tegemist munitsipaalpolitseiga, mis ei oleks siiski „päris“ politsei. Mõnevõrra eksitav oleks see kindlasti.

Riigikogu Kantslei dokumendiosakonna eelnõutalituse ülesanne on muu hulgas nõustada keeleliselt Riigikogu juhatust, Riigikogu komisjone ja liikmeid ning kantslei töötajaid.⁸

Riigikogu on esindusorgan, mille on valinud rahvas vabadel, üldistel, ühetaolistel ja otseselt valimistel. Riigikogule kuulub seadusandlik võim. Riigikogu liikmed kasutavad neile antud ulatuslikke volitusi demokraatlikus hääletamisprotsessis ning võtavad seisukoha neile heakskiitmiseks esitatud seaduse teksti suhtes. Ebaselge seaduse vastuvõtmine ei ole kooskõlas õigusriigi põhimõtetega. Õiguse eesmärk on luua ühiskonnas korda ja julgeolekut, mitte seda vähendada.⁹ Riigikogu liige, hääletades eelnõu seadusena vastuvõtmise poolt, väljendab sellega selgesti seisukohta, et seaduse tekst on tema arvates üheselt arusaadav ja eesti kirjakeele normiga kooskõlas.¹⁰

Kas seaduste üldise ja ühese arusaadavuse tagamiseks ei piisa siis sellest, et 101 Riigikogu liiget, kes esindavad mitmesuguseid vaateid ja elualasid, loevad seaduseelnõud enne nende heakskiitmist läbi? Iseküsimus on muidugi see, kas Riigikogu liikme tohib degradeerida keskmiseks kodanikuks ehk kas seadusandlik kogu on ikka läbilõige ühiskonnast. Kui mitte, siis vähemasti peaks Riigikogu liige eelnõu lugedes ennast sellele tasemele asetama ning hindama, kas pärast eelnõu menetlemist vastuvõetud seadus oleks arusaadav tema keskmisele valijale.

Riigikogu keeleteimetajate töö on minu mulje kohaselt olnud üsna diskreetne, piirdudes pigem kirjavahemärkide panemisega ja väiksemate tehniliste muudatustega. See on muidugi Riigikogu igapäevatööst pisut eemal seisva inimese arvamus. Võib-olla teen ma sellega neile liiga. Seda enam, et nende seisund ei ole ilmselt võrreldav ka ministeeriumi keeleteimetajaga, sest demokraatliku arutelu tulemusena Riigikogu saalis leitud termineid ja lauseehitust tohib sisuliselt redigeerida üksnes Riigikogu ise. Seetõttu on sisulist keeletööd võimalik teha üksnes enne seaduse vastuvõtmist, mitte hiljem. Olulisi probleeme võib seega tekitada teksti muutmise vahetult enne seaduse vastuvõtmist. Järelikult on seda tähtsam ministeeriumides tehtav keeletöö, et parlamenti jõuaks võimalikult korrektne tekst.

⁷ Politseiteenistuse seadus, 14. mai 1998, RT I 1998, 50, 753; 104, 1742; 2000, 10, 57; 28, 167; 2001, 7, 17; 85, 511; 2002, 53, 336; 61, 375.

⁸ Riigikogu Kantslei direktori 18. novembri 1999 käskkirjaga nr 21 kinnitatud „Riigikogu Kantslei dokumendiosakonna põhimäärus“. Arvutivõrgus aadressil: <http://www.riigikogu.ee/pohimaarus/dokumendiosakond.html>, 6. detsember 2002.

⁹ Vt õiguse ideest lähemalt: R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Õpik Tartu Ülikooli õigusteaduskonna üliõpilastele. 2., parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, AS Juura, 2002, lk 33–38.

¹⁰ Vastab õigusriigi printsiibist lähtuvatele üldnõuetele, mis on kirjas nii Riigikogu juhatuse 6. märtsi 2001 otsusega nr 67 kinnitatud „Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskirja“ (arvutivõrgus aadressil: <http://www.riigikogu.ee/normtehnilised.html>, 6. detsember 2002) punktis 18 kui ka Vabariigi Valitsuse kehtestatud õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskirja § 2 lõikes 1.

KEELEPÄEV

Lõpetuseks

Leian, et kvaliteetse seaduse ettevalmistamine eeldab õigusteadlase ja keeleteadlase ning reguleeritava valdkonna asjatundja ühist pingutust, mis peab kestma seadusandliku menetluse lõpuni. See nõue tuleneb asjaolust, et ühiskonnaelu valdkondi korraldavad õigus realiseerub õigusakti vormis nimelt keele kaudu.

VIRGO SAARMETS,
Justiitsministeeriumi õigusloome osakonna
avaliku õiguse talituse nõunik

KEELEPÄEV

RIIGIKOGU KEELETOIMETAJATE SELGITUS

Kümnendal õiguskeelepäeval esitas emeriitprofessor Eduard Vääri mõtte avalikustada, missugune Riigikogu Kantselei keeleteoimetaja on vastuvõetud seaduse teksti keeleliselt toimetanud. Miks see ei ole võimalik, sellest järgnevalt.

Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskiri määrab üksikasjalikult kindlaks, missugustele nõuetele peab vastama Riigikogule esitatav õigusakti eelnõu. Eeldatakse, et eelnõu keel, vormistus ja ülesehitus on Riigikogule esitamisel nõuetekohane (normitehnilised eeskirjad, 2. jagu). Eelnõu seletuskirjas peavad olema märgitud koostajate ja keeleteoimetaja nimed ning ametikohad. Keeleliselt toimetamata eelnõusid Riigikogule esitada ei tohiks.

Eelnõude menetlemist Riigikogus pärsivad kindlasti nii sisuliselt kui ka keeleliselt toimetamata või halvasti toimetatud eelnõud. Kui need aga sellisena on Riigikogule üle antud, on juba hilja loota, et nende menetlemise käigus saab asja põhjalikult parandada. Ei Riigikogu kodu- ega töökord näe ette eelnõu toimetamist Riigikogus. Küll aga nõustab keeleteoimetaja kantselei põhimääruse punkti 28.4.3 kohaselt Riigikogu komisjone, fraktsioone ja liikmeid eelnõude menetlemisel ja annab keeleabi ka muul juhul.

Eelnõusid toimetatakse niivõrd, kui võrd komisjonid on menetlemise ajal nende sõnastust muutnud. Ja muidugi toimetatakse neid eelnõusid, mida on algatanud Riigikogu liikmed või komisjonid. Kuid sedagi vaid siis, kui komisjoni nõunik seda vajalikuks peab.

Komisjoni nõuniku ametijuhendi punktis 8.3 on öeldud, et nõunik kooskõlastab keeleteoimetajaga eelnõu teksti enne selle eeldatavat vastuvõtmist teisel või kolmandal lugemisel või arutelu jätkumise ajal. Selles järgus on eelnõu komisjonis juba läbi arutatud ning selle sõnastus heaks kiidetud. Keeleteoimetaja hilisemad parandused on üksnes soovituslikud. Kui komisjon pakutud parandused heaks kiidab, hääletatakse need muudatusettepanekutena Riigikogus läbi. Seega saab eelnõu Riigikogus mõnevõrra parandada, mitte aga põhjalikult toimetada. Eelnõu korrektsus – arusaadavus, õigekeelsus, stiilipuhtus ja terminite õigsus – saavutatakse juristide ja keeleinimeste koostöös menetlemise algusjärgust alates.

Enne kui keeleinimesi töörühmadesse ei kaasata, ei muutu midagi. Keeleteoimetamine eeldab tihedat koostööd juristiga, kes võib hätta jääda väljendite ja terminite leidmisel ning lauses-tamisel.

Avalikkus peaks muidugi teadma, kes on seaduseelnõu koostajad ja kelle nad on keeleinimestest appi võtnud. Aga sel juhu tuleb toimetajad kaasata töörühmadesse. Praegu aga jääb vastuvõetud seaduse teksti vaid osa Riigikogu Kantselei keeleteoimetaja ettepanekutest. Seetõttu ei saa ta vastutada seaduse täieliku keeleteoimetamise, küll aga õigekirjavigade eest.

EENA INGAR, MAIE KUSTAVUS, ENDEL KUUS,
Riigikogu Kantselei keeleteoimetajad

KEELETEAVE

ÕIGUSAKTIDE KEELETOIMETAJATE KONKURSS

Esimese vooru proovitööde analüüs

Kevadel väljakuulutatud õigusaktide keeleteimetajate konkursile registreerus 176 soovijat, kellest esimeses voorus osales 115¹. Neist pääses teise vooru 45. Et hindamiskomisjon on esimese vooru tööd läbi vaadanud, on saanud aeg neid ka kommentaarida.

Proovitöös tuli korrastada 17 seaduskeelele tüüpiliste ebakohtadega lauset. Vaadeldgem neid lähemalt. Et asi oleks lihtsam, on probleemne lauseosa alla joonitud. Pärast selgitusi on lisatud korrektseid lausevariante, mis ei tarvitse olla ainuvõimalikud.

1.

Maanteeveo mootorsõiduki juhile on keelatud arvutada ja maksta palka, sealhulgas lisatasu nii läbitud kilomeetrite kui ka veetud kaubakoguse alusel.

SELGITUS

1. Lause koostaja on eiranud põhimõtet, mille kohaselt peab olema tekst arusaadav esmalugemisel. Selle lause tähtsaim, palga maksmise alust käsitlev info on esitatud viisil, mis võimaldab järeldada, et sõidukijuhile palka ei maksta. Kui *sealhulgas lisatasu* oleks komaga eraldatud mõlemalt poolt, muutuks mõte õigeks.
2. Lause põhiteema on palga arvutamine ja maksmisest rääkimine on ületäpsustamine.
3. Ühendsidesõna *nii ... kui ka* kasutamine ei ole põhjendatud. Kriteeriumid *läbitud kilomeetrid* ja *veetud kauba kogus* on samaväärsed, eriliseks rõhutuseks ei ole vajadust.
4. Palgaseaduse § 2 lõikes 1 on palga määratluses öeldud, et *palk koosneb põhipalgast ja seaduses ettenähtud juhtudel makstavatest lisatasudest, preemiatest ja juurdemaksetest*. Seda arvestades oleks võinud kasutada termineid *põhipalk* ja *lisatasu: põhipalka ega (ja) lisatasu ei arvutata* vms.
5. Seadus on olemuselt imperatiivne. Seda arvestades pole üldjuhul vaja kasutada suhtumistegusõnu nagu *peab, tuleb, on kohustatud, on vaja, on keelatud, ei ole lubatud* jms.

Tavaliselt väljendatakse Eesti õiguses modaalsust – enamasti kohustuslikkust – isikulise või umbisikulise tegumoe kindlas kõneviisis oleva tegusõnaga, näiteks *sõidukijuht esitab kontrollijale juhiloa; sõidukijuhile makstakse palka; sõidukijuhile ei maksta palka*. Võimalikkust ja lubatust väljendatakse tegusõnaga *võima* asjakohases vormis või sõnaühendiga *on õigus*, nt *tööandja võib teha erandi ~ tööandjal on õigus teha erand* (aga ei pea tegema).

¹ Registreerunute suure hulga eest võlgname “tänu” töötajaid nõustavale CV Keskusele, kes oma klientidele võrdlemisi kulukat teenust osutades saatis meie konkursile inimesi, kel puudus igasugune filoloogiline ettevalmistus ja arusaam keeleteimetaja tööst. Sellest tulenes suur erinevus registreerunute ja proovitöö tegijate arvus.

KEEIETEAVE

Kõnesoleva sätte võiks sõnastada nii:

Maanteeveo mootorsõiduki juhi põhipalga ja lisatasu arvutamise aluseks ei võeta läbitud kilomeetreid ega veetud kauba kogust.

2.

Üldkasuliku töö kestus ei tohi ületada kaheksat tundi päevas. **Kui süüdimõistetud teeb üldkasulikku tööd muust tööst ja õpingutest vabal ajal, ei tohi selle kestus** ületada nelja tundi päevas. Üldkasuliku töö eest süüdimõistetule tasu ei maksta.

SELGITUS

1. Põhiviga on vale sõnajärg ja sellest tingitud väärseos: inimene on süüdi mõistetud üldkasuliku töö eest.
2. Lause **Kui süüdimõistetud teeb üldkasulikku tööd muust tööst ja õpingutest vabal ajal** on ülearune ning on õigusakti liigsõnalisuse ja loogikaeksimuse näide: üldkasulikku tööd saabki teha vabal ajal, mitte muu töö või koolitundide ajal
3. Samas lauses on korrelatsiooniviga, mida õigusakti mõtteselguse nõuet arvestades ei tohi seaduses olla. Teises lauses kasutatud *see* asendab esmajärjekorras *vaba aega*, mitte *üldkasulikku tööd*. Õige mõtte väljendamiseks tuleb *üldkasulikku tööd* korrata: **... ei tohi üldkasuliku töö kestus ületada nelja tundi päevas.**
4. Meie õigusaktides kiputakse eitava kõnega liialdama, eelistada tuleb jaatavas vormis sõnastamist, kui akti sisu seda vähegi võimaldab. Selle põhimõtte järgimine aitab vältida kahe- ja mitmekordse eituse tekkimist, mis muudab teksti raskesti arusaadavaks.

Seega tuleks eelistada järgmist varianti:

Üldkasulikku tööd võib teha kuni kaheksa tundi päevas. Kui süüdimõistetud õpib või töötab, võib ta üldkasulikku tööd teha kuni neli tundi päevas. Üldkasuliku töö eest tasu ei maksta.

3.

Erikaebust ei saa keegi esitada viie kuu möödumisel määruse teatavakstegemisest eestkostjale.

SELGITUS

Eesti õiguskeeles on ammu välja kujunenud tähtaja sõnastamise trafaretid, mida selles sättes ei ole järgitud. Sõnastus on kohatu: meie seadustes tundeid ja suhtumist ei väljendata, vaid järgitakse lakoonilisuspõhimõtet. **Tähtaeg sõnastatakse alati jaatavas kõnes.** Mõnikord on otstarbekas kasutada kõrvallauset, see aitab vältida uute väärseoste tekkimist. Selles lauses on tegemist ajavahemikuga (tähtaeg), ehkki alalütleva käändega on püütud rõhutada *tähtpäeva*, mis on jäänud nimetamata. Tekstist on võimalik siiski aru saada: kaebust ei saa enam esitada, kui määruse teatavakstegemisest on möödunud viis kuud.

KEELETEAVE

Mõte on selge, kui kasutada järgmist sõnastust:

Erikaebus esitatakse viie kuu jooksul alates päevast, kui määrus on eestkostjale teatavaks tehtud.

Eestkostjal on õigus esitada erikaebus määruse teatavakstegemisest alates viie kuu jooksul.

4.

Kohtu määrusele vahekohtuniku määramise kohta ei saa edasi kaevata.

SELGITUS

Kohtu määrusele kaebama on rektsooniviga, mis õnneks hakkab meie õigusaktidest kaduma. Seaduse kohaselt on võimalik kellelegi kaevata *määruse peale* või *otsuse peale*. Võimalik on ka öelda, et *määrus või otsus kaevatakse edasi*.

Õigusakti sobivad järgmised laused:

Vahekohtuniku määramise määruse peale ei saa kaevata.

Vahekohtuniku määramise määrust ei saa edasi kaevata.

5.

Kui **ka täiendava** otsuse peale esitab **apellatsioonkaebuse** sama pool, liidetakse **mõlema** appellatsioonkaebuse menetlused.

SELGITUS

1. Määratlev asesõna *mõlemad* esitab kaks isikut, eset või nähtust kokkukuuluva paarina. Sel põhjusel tekib küsimus, kas kaebuste menetlused liidetakse mingi kolmanda menetlusega. Tegemist on loogikaveaga.

2. *Täiendava otsuse* asemel on parem kasutada *lisaotsust*. Õigusaktides aga kipub ülekaalus olema *täiendav*. See on venemõjuline sõnakasutus, mis kuidagi ei taha taanduda.

3. Mõte ei muutu, kui ära jätta rõhumäärsõna *ka*, mis on siin tarbetu.

4. Eesti õiguses kasutatakse terminit *apellatsioonkaebus*. Selles on *apellatsioon* nimetavas käändes, sest ta näitab, mis põhisõnaga väljendatu on. Samamoodi liitub täiendsõna *kassatsioon*: *kassatsioonkaebus*. Nimetavas käändes liitub täiendsõna ka terminis *apellatsiooniprotest*. Muudel juhtudel on *apellatsioon* ja *kassatsioon* omastavas käändes, nt *apellatsioonikohus*, *apellatsioonikord*, *kassatsioonikohus* jne. Apellatsioonikohtule esitatava kaebuse tähenduses on võimalik peale *apellatsioonkaebuse* kasutada ka terminit *apellatsioon*, nt *esitas appellatsiooni*.

Kõnealuse sätte sõnastamiseks on mitu võimalust, üks neist on järgmine:

Kui lisaotsuse peale esitab appellatsiooni ~ appellatsioonkaebuse sama pool, siis appellatsioonimenetlused liidetakse.

KEELETEAVE

6.

Eesti Vabariik ja Poola Vabariik, juhindudes **mõlema riigi sõbralike suhete** edasiarendamise soovist ning taotledes **mõlema riigi vastastikuse koostöö** süvendamist ja parandamist...

SELGITUS

Säte on sõnastatud välislepingu preambulile omases sõnaohtras stiilis ning sellisena järgib konventsioonide ja nende protokollide ning muude rahvusvahelise õiguse aktide sissejuhatava osa sõnastamise tava.

Proovitöös on sama probleem, mis viiendas lauses: asesõna *mõlemad* esitab kaks riiki kokukuuluvat paarina. Sõnastus *mõlema riigi sõbralikud suhted* viib mõttele, et peale nimetatud riikide on juttu ka muudest riikidest, kellega tahetakse teha koostööd.

Meie õigusaktide sõnastamise põhimõtteid (lakoonilisus, adekvaatsus ja trafaretsus) arvestades võiks lause sõnastada nii:

Eesti Vabariik ja Poola Vabariik, juhindudes soovist arendada omavahelisi sõbralikke suhteid ja taotledes tihendada koostööd ...

Eesti Vabariik ja Poola Vabariik, soovides arendada sõbralikke suhteid ja süvendada koostööd ...

7.

Eriti ohtliku nakkushaiguse **kahtlusel** või **diagnoosimisel moodustab** sotsiaalminister Tervisekaitseinspeksiooni ettepanekul **riikliku nakkustõrje komisjoni**.

SELGITUS

1. Lause on vigane. Sõnastusvõttena on kasutatud kontaminatsiooni ehk mitme mõtte ühte patta panekut. Abiks on võetud alalütlev käänne, mis nivelleerib minevikutegevuse ja olevikus või tulevikus toimuva tegevuse: **kahtlusel moodustab**. Õigusaktides ja muudes dokumentides tuleb sellist väärkasutust ette võrdlemisi tihti.

2. Lause sõnastuse järgi on sotsiaalministri pädevuses ka haiguste diagnoosimine: **diagnoosimisel moodustab sotsiaalminister ... komisjoni**. Sõnastuse kohaselt moodustatakse komisjon diagnoosimisega samal ajal: **diagnoosimisel moodustab**.

3. Sõnade lahkukirjutamise tõttu on tekkinud väärseos *riiklik nakkustõrje*. Mõeldud on riiklikku komisjoni, seega tuleb kirjutada: moodustab **riikliku nakkustõrjekomisjoni**. Nimetus kirjutatakse väikese algustähega.

Selle lause võiks sõnastada nii:

Kui on alust kahtlustada, et levimas on eriti ohtlik nakkushaigus, või kui haigust on juba diagnoositud, moodustab sotsiaalminister Tervisekaitseinspeksiooni ettepanekul riikliku nakkustõrjekomisjoni.

KEELETEAVE

Kui kahtlustatakse eriti ohtliku nakkushaiguse levikut või kui haigust on (juba) diagnoositud ...

8.

Käesolev leping jõustub pärast selle **heakskiitmist poolte poolt 1. jaanuaril**.

SELGITUS

1. Et käsitletav lause esitataks lepingus või seaduses või muus õigusaktis üldjuhul teksti lõpus, on ülearune rõhutada, et leping on käesolev: *Leping jõustub* – ja on üheselt selge, et tegemist on just selle lepinguga.

2. Lause on sõnastatud ülikantseliitlikus stiilis. Ei ole õigustust kasutada umbmäära vältimiseks väljendit *heakskiitmine poolte poolt*, kui tegijad – pooled – on teada. Praeguse sõnastuse kohaselt ei jõustu leping 1. jaanuaril, vaid leping kiidetakse sel kuupäeval heaks. Lepingu jõustumise aeg on teadmata.

Kui tegijad tähistavad *pooled* panna kandma nende õiget, aluse funktsiooni, ja kasutada pöördelises vormis tegusõna, on võimalik loobuda siin kaassõnana kasutatud *pooltest* ning saada lahti õiguskeeles laialt levinud nominaalstiilist. Lause võiks sõnastada järgmiselt: *Leping jõustub 1. jaanuaril, kui pooled on lepingu heaks kiitnud*.

3. Eesti õiguskeele trafareti järgi sõnastatakse jõustumissäte järgmiselt: *Seadus jõustub 1. jaanuaril 2002 ~ 2002. a ~ 2002. aastal*. Sama põhimõtet tuleb järgida ka lepingu puhul. On enesestmõistetav – see tuleneb juba lepingu kui õigusdokumendi olemusest –, et jõustub leping, mis on heaks kiidetud. Teisiti pole võimalik. Seega on kõnealune lause liigsõnaline. Samas on aastaarv kui oluline info jäetud nimetamata.

Eesti õiguse tava järgi on õige järgmine sõnastus:

Leping jõustub 1. jaanuaril 2003.

Leping jõustub 1. jaanuaril 2003. a.

Leping jõustub 1. jaanuaril 2003. aastal.

9.

Oli riike, kes Baltimaade **vägivaldset annekteerimist ei tunnustanud**.

SELGITUS

1. Mõte on väljendatud tautoloogiliselt. Sõna *vägivaldne* on ülearune: annekteerimine on vägivaldne liitmine.

2. Sõna *tunnustama* tähendust arvestades (tunnustama – õigeks, kehtivaks väärtuslikuks pidama) on lause mõte väär. Ei saa tunnustada või tunnustamata jätta annekteerimist kui ebaseaduslikku tegu. Tunnustatakse tagajärge või seda ei tunnustata. Nagu teada, oli Balti riikide annekteerimise tagajärg nende iseseisvuse kaotus. Väljendit *moodustis* on kasutatud põhjusel, et annekteeritud riiki ei ole võimalik käsitada riigina selle tavatähenduses.

41

KEELETEAVE

Käsitletava lause mõte on järgmine:

Oli riike, kes Balti riikide annekteerimise tagajärjel tekkinud moodustisi ei tunnustanud kui riike.

10.

Sundeksemplaride saajad, kellele saadetakse sundeksemplariid kõikidest trükistest, mille tiraa_ ületab 50 eksemplari (tabeli nimetus)

SELGITUS

1. Eesti keele tava järgi ei kasutata pealkirjas osalauseid ega tegusõna pöördelisi vorme. Lause on tarbetult paljusõnaline. Üks viis lühemalt sõnastada on järgmine:

Üle 50se tiraa_ iga trükiste sundeksemplaride saajad

11.

Erakonna vastutus ja seaduslikkuse tagamine, tema reorganiseerimine ja tegevuse lõpetamine (pealkiri)

SELGITUS

Pealkiri on sõnastatud lünklikult. Ei selgu, mille seaduslikkus peab olema tagatud ja kes on tagaja. Võib oletada, et erakond vastutab oma tegevuse seaduslikkuse eest. Sõna *erakond* tuleb mitmel juhul korrata, sest sisu ei võimalda teksti elliptiliselt sõnastada.

Pealkirja võiks sõnastada järgmiselt:

Erakonna tegevuse seaduslikkus ning erakonna ümberkorraldamine ja erakonna lõpetamine

Erakonna vastutus oma tegevuse eest ning erakonna ümberkorraldamine ja erakonna lõpetamine

12.

Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse **kahju hüvitamisele**.

SELGITUS

1. Kõiki suhteid ja seoseid pole võimalik käänete abil adekvaatselt väljendada. Lause sõnastuse järgi on õigus kahju hüvitada isikul, kellele on kahju tekitatud. Kui tarindi *õigus hüvitamisele* asemel oleks kasutatud muud sõnastamisvõimalust, poleks sellist mõtteuperpalli tekkinud.

2. Tarbetu on kantseliitlik väljend *ükskõik kelle poolt*.

42

KEELETEAVE

Lause võiks sõnastada nii:

Igähele tuleb talle õigusvastaselt tekitatud moraalne või materiaalne kahju hüvitada.

Igähel on õigus nõuda talle õigusvastaselt tekitatud moraalse või materiaalse kahju hüvitamist.

Igähel on õigus saada talle õigusvastaselt tekitatud moraalse või materiaalse kahju korral hüvitist.

13.

Eesti keelt mittevaldav isik **annab vande ja allkirja tema vastutusest hoiatamise kohta talle arusaadavas keeles.**

SELGITUS

Tekst on elliptiline ja seetõttu on tekkinud vääraseosed. Kordusi ei saa vältida, kui need on põhjendatud. Lause sõnastuse järgi annab isik vande selle kohta, et teda on vastutuse eest hoiatatud. See on mõttetud. Mis vastutuse eest on isikut hoiatatud, tekstist ei selgu. Isik vannub kohtus, et ta räägib tõtt. Teda hoiatatakse valetamise eest, juriidilises keeles valemuse eest.

Seega tuleb lauses kuhjatud mõtted lahutada ja lause võiks sõnastada järgmiselt:

Kui isik eesti keelt ei valda, annab ta vande talle arusaadavas keeles ja kinnitab allkirjaga, et selles keeles on teda hoiatatud valemuse andmise eest.

14.

Osanik võib keelduda täisühingu kohustuse täitmisest, **kuni võlausaldaja ei ole oma nõuet tulemuselt esitanud** täisühingu vastu või **kuni** ühingul on võlausaldaja suhtes õigused, mis võimaldavad nõude lõpetada. Täitedokumendist täisühingu vastu ei saa teostada sundtäitmist osaniku vastu.

SELGITUS

1. Esimeses lauses on tegemist tingimuste loeteluga. Seepärast tuleb osaluseid siduv ja tavaliselt ajale viitav *kuni* asendada tingiva *kui*-ga.
2. Topelheitust sisaldav *kuni võlausaldaja ei ole oma nõuet tulemuselt esitanud* tähendab lahtiharutatult ja ümberpööratult *kui võlausaldaja on esitanud ühingule nõude, kuid ühing ei ole seda suutnud rahuldada ...*
3. Teine lause algab nuripidi kokkupandud väljajätmelise tarindiga (*täitedokumendist täisühingu vastu pro täisühingu vastu esitatud täitedokumendi alusel*) ja jätkub raskekujulise kantseliidiga (*ei saa teostada sundtäitmist pro ei saa kohaldada sundtäitmist*).

43

KEELETEAVE

Laused võiks ümber sõnastada järgmiselt:

Täisühingu kohustuse täidab osanik, kui võlausaldaja ei ole suutnud ühingult võlga sisse nõuda või kui ühingul ei ole võlausaldaja suhtes õigusi, mille teostamise tulemusel nõue lõpeb. Täisühingu vastu esitatud täitedokumendi alusel ei saa sundtäitmist kohaldada osanikule.

15.

Kontrolli tulemused esitab akrediteerimisasutus **kirjalikult volitatud asutusele ... hiljemalt** viie tööpäeva jooksul kontrollimise lõppemise päevast arvates.

SELGITUS

1. Mida peab tegema kirjalikult, kas *volitama* või *esitama*? Selguse toob õige sõnajärg.
2. Kui tegemist on ajavahemikuga, siis ei saa kasutada sõna *hiljemalt*. Tähtaja vormistamisel on loogiline alustada tähtaja alguse äramärkimisest (*kontrollimise lõppemise päevast alates*) ning lisada sellele ajavahemik (*viie tööpäeva jooksul*).
3. Akrediteerimise eesti vaste on *volitamine*. Selles lauses on akrediteerimist valesti kasutatud.

Lause võiks sõnastada nii:

Kontrollimistulemused peab hindamisasutus kirjalikult esitama volitatud asutusele ... kontrollimise lõpetamisest alates viie tööpäeva jooksul. Hindamisasutus esitab volitatud asutusele kontrollitulemused kirjalikult viie päeva jooksul alates päevast, mil kontrollimine on lõpetatud.

16.

Kindlustusvõtja **ei või** enne kahju kindlakstegemist teha **ilma kindlustusandja nõusolekuta kahjustatud asja** suhtes **mingeid** muudatusi ...

SELGITUS

1. Vale sõnajärg on tekitanud väärase. Sõnastuse järgi on asja kahjustatud kindlustusandja nõusolekuta, mis on mõttetus. Mõeldud on, et kindlustusandja nõusolekuta ei tohi teha muudatusi.
2. Umbmäärast asesõna *mingi* ei soovitata õigusaktides kasutada.
3. Kaassõna *ilma* kasutamine on üldjuhul vabatahtlik, ka õigustekstis. Kuid mõnikord on ta õigusteksti pikkades, sageli nominaalstiilis esitatud lausetes selguselooja.
4. Õigustekstis on *ei või* ja *ei ole õigust* samaväärsed.

44

KEELETEAVE

Lause võiks sõnastada nii:

Kindlustusvõtjal ei ole (ilma) kindlustusandja nõusolekuta õigust kahjustatud asja muuta enne kahju kindlakstegemist ...

Kindlustusvõtja ei või (ilma) kindlustusandja nõusolekuta muuta kahjustatud asja enne, kui kahju on kindlaks tehtud.

17.

Seadus jõustub ühe aasta jooksul vastuvõtmisest alates.
--

SELGITUS

Jälle tähtaja sõnastamine, seekord aga pole tegemist ajavahemikuga, sestap on *jooksul* üleliigne. Seadus jõustub ühel kindlal päeval.

Seadus jõustub (selle) vastuvõtmisest alates ühe aasta pärast.

Seadus jõustub (selle) vastuvõtmisest alates ühe aasta möödudes.

Seadus jõustub (selle) vastuvõtmisest alates ühe aasta möödumisel.

Seadus jõustub, kui selle vastuvõtmisest on möödunud üks aasta.

* * *

Seaduse tekstis ei saa lubada mitutpidi mõistmist. Teisiti öeldes: seaduse sõnastus peab võimaldama sisu üheselt tõlgendada. Seetõttu ongi õigustekstide keeleteoimetaja ees seisvad probleemid peamiselt sõnastuse ja loogika valdkonnast, kuigi õigustekstide koostajad eksivad ka kokku-lahkukirjutuse ning suure ja väikese algustähe kasutuse reeglite vastu. Sõnastuse puhul tuleb väga sageli kokku puutuda liig- või vaegsõnalisusega, ebaõigest sõnajärjest tingitud mõttelühistega, kantseliidi ja nominaalstiiliga, tõlketekstidest ülevõetud „paremate“ terminite ja lausetarinditega ning ohjeldamatu võõrsõnatulvaga.

Kõigi seda laadi karide vältimiseks tuleb hästi tunda kehtivaid õigekirjanorme ja keelekasutusjuhiseid. Kui keeleteoimetaja kipub kimpu jääma, on ta lausa kohustatud konsulteerima juristiga, sirvima sõnastikke, pöörduma Eesti Keele Instituudi keelenõuande või oma kogenuma kolleegi poole. See võimalus oli ka konkursil osalejatel.

Proovitöid hindas komisjon koosseisus **Kaia Alasi, Tiiu Erelt, Krista Kerge, Taima Küisverk, Maire Raadik, Eda Prii** ja **Aime Vettik**.

KEELETEAVE

SÕNAVÕISTLUS ANDIS UUED EESTI SÕNAD

17. septembril 2002 kuulutasid Emakeele Selts, Euroopa Liidu Infosekretariaat, Haridusministeerium, Eesti Õigustõlke Keskus ja Postimees välja sõnavõistluse, et täita lünki eesti-keelses Euroopa Liidu sõnavaras. Rahvas reageeris elavamalt, kui võistluse korraldajad oodata oskasidki. Kirju tuli 111 ja Internetis oli sõnu pakkumas käidud 546 korral. (Täpset osavõtjate arvu sellest ei saa, sest üsna paljud kordasid oma ettepanekuid või tegid pakkumisi mitmes jaos. Ligi 600 võis osavõtjaid siiski olla.) Peagu igapähe oli pakkuda mitu sõna, nii et kokku oli ettepanekuid umbes 5300 (sh korduvad).

Tulemusi vaagitud üriisse kuulusid:

esimees Mati Erelt (Emakeele Seltsi esimees, Tartu Ülikooli eesti keele professor)
liikmed Erkki Bahovski (Postimehe välisuudiste toimetuse juhataja)
Tiiu Erelt (Eesti Keele Instituudi vanemteadur)
Toomas-Hendrik Ilves (Riigikogu liige)
Krista Kerge (Pedagoogikaülikooli ja Õigusinstituudi õppejõud)
Peeter Kreitzberg (Riigikogu liige)
Raivo Rammus (Eesti Õigustõlke Keskuse peatoimetaja)
Hannes Rumm (Euroopa Liidu Infosekretariaadi juhataja)
Tõnu Tender (Haridusministeeriumi keeletalituse juhataja)

Häid ettepanekuid saabus palju, kuid ürii otsustas iga mõiste tarvis välja valida ühe sobiva sõna. See soodustaks nende omaksvõtmist ja keeles juurdumist.

Sõnavõistluse 2002 ürii soovitab kasutusse järgmisi sõnu:

1. *ad hoc*-komisjoni või -komitee asemel **sihtkomisjon, sihtkomitee**

See komisjon moodustatakse teatavaks juhtumiks – tal on kindel eesmärk, otstarve ehk siht. Uus liitsõna on võrreldav eesti keeles juba tuntud *siht*-liitsõnadega, kus varem öeldi pike-malt *sihtotstarbeline*: sihtannetus, -asutus, -fond, -kapital, -laen, -programm, -rahastamine jm. Neid liitsõnu pakkusid 29 osavõtjat.

2. globaliseerumise kõrval **üleilmastumine**

Esimese katse võõrsõna kõrvale omasõna leidmiseks tegi „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999”, esitades sõna *maailmastumine*. Kuivõrd tähendus on majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise koostöö ning vahetuse laienemine üle kogu maailma, siis eelistas ürii sõnaühendist *üle ilma* tehtud tuletist *üleilmastumine*. Vajaduse korral oleksid olemas ka tegusõnad: globaliseerima = *üleilmastama*, globaliseeruma = *üleilmastuma*.

Seda sõna pakkusid 14 osavõtjat.

Peale selle pidasid otsustajad heaks mõtteks ka *üleilmastumise* kokkutõmmet tehissõnaks *ülmastumine* (3 osavõtjalt).

3. (Euroopa) integratsiooni kõrval **lõimimine, lõiming**

Uued tuletised on tehtud väga vanast tüvest *lõim* : *lõime* metafoorse kujutluse alusel. Euroopa eri osad ühtlustuvad ja ühinevad tervikuks, mida piltlikult nagu kangast seovad lõimelõngad. Samast tüvest saame ka tarviliikud tegusõnad *lõimima* = integreerima ja *lõimuma* = integreeruma. *Lõimima* kohta on andmeid ka murdekeelest.

Selle uudse idee esitas Ain Kaalep.

KEELETEAVE

4. kriisikorralduse, -ohjelduse, -reguleerimise asemel **kriisiohjamine**

Tuleb väljendada rahvusvahelisi meetmeid, mille eesmärk on takistada kriisi või konflikti kontrollimatut laienemist. On otstarbekas jätta liitsõna eesosaks *kriisi-*, kuid võtta järel-osaks *ohjamine*, mis otseses tähenduses on ohjadest juhtimine, piltlikult on aga tähendanud vaos ehk ohjes hoidmist ning alates 1970. aastate algusest oskussõnana ka töö konkreetset juhtimist ja korraldamist. Liitsõna *kriisiohjamine* peaks väljendama, et ohjad on kindlalt peos ja kriis ei pääse kontrolli alt välja.

Otse seda liitsõna pakkusid 8 osalejat, kuid ohjade motiiv esines veel paljudel teistelgi.

Peale selle pidas ürii tarvilikuks liitsõna *kriisimaandamine* (kahe võistleja *kriisimaandus*), mis toob esile kriisi lõppfaasi.

5. nulltolerantsi asemel **täisleppimatus**

Ürii kaalus sõnade *leppimatus* ja *sallimatus* tähendusvarjundeid, pidades üldises mõttes sobivamaks neutraalset sõna *leppimatus*. Et leppimatus ühiskonnaaenuliku käitumisega peaks olema täielik, siis valiti välja eesosaga *täis-* tugevdatud variant *täisleppimatus*. Sallimatuses sisaldub juba vaenulikkust, millel puhuti võib olla negatiivne mõju. Tarvilik on ka sõna *lausleppimatus*, kui leppimatus saab ühiskonnas üldlevinuks. (Otse seda sõna ei olnud pakutud, küll aga muid *laus-*sõnu.)

Liitsõna *täisleppimatus* esitasid võistlusele Helgi Ilo ja Mait Talts, kuid emb-kumb liitsõna-osa – kas *täis-* või *leppimatus* – sisaldus veel mõneski ettepanekus.

6. Inglise sõnade *opt-in* ja *opt-out* asemele sobivat uudisvastet ei laekunud.

7. subsidiaarsuse kõrval **lähimus, lähimuspõhimõte**

See põhimõte ütleb, et valdkondades, mis ei kuulu tema ainupädevusse, võtab Euroopa Liit meetmeid vaid juhul, kui need on tõhusamad liikmesriikide omadest. Sama kehtib riikliku ja kohaliku omavalitsuse tasandi kohta. Tuletise *lähimus* (*lähim* + *us*) pakkuja Aado Keskaik on oma ideed selgitanud: „Termini laiim tähendus on otsustamine võimalikult inimestele lähedasel tasandil.”

Sama idee sisaldub ka pakkumuses **lähipädevus, lähipädevuse põhimõte**, mille on teinud Jyväskylä rahvaülikooli eesti keele rühm.

8. struktuurifondide asemel **tõukefondid**

Sobivamat sõna vajasis neli fondi, millest rahastatakse ELi mahajäänudate piirkondade majandus- ja sotsiaalarengu kiirendamist struktuuriliste ümberkorraldustega. Senine *struktuurifondid* oli selle märkimiseks raskesti läbinähtav sõna. Ürii peab paremaks lahenduseks liitsõna *tõukefondid*, sest nende raha peab andma tõuke arengu kiirenduseks ja mahajäämu- sest ülesaamiseks.

Sõna pakkusid Eduard Selge ja Silvi Nemvalts.

9. *task force* asemel **rakkerühm** ja **rakkejõud**

Inglisekeelne väljend *task force* tähendab 1) teatud ülesande täitmiseks loodud töörühma ja 2) erioperatsiooniks moodustatud väeüksust. Seni on eesti vastena proovitud *töökonda*, mis pole aga üldist poolehoidu leidnud. Nüüd hakkas üriile mitmesaja ettepaneku hulgast

